

Прот. Степан Ярмусь

Дещо з нашого історичного досвіду

Some Aspects of Our Historical Experience

by Fr. Stephan Jarmus

ДЕЩО З НАШОГО
ІСТОРИЧНОГО ДОСВІДУ

SOME ASPECTS OF OUR
HISTORICAL EXPERIENCE

Людю,—

Може знайдемо
щось варте згадати
слова.

—Брат. С. Груше.

Прот. Степан Ярмусь

**ДЕЩО З НАШОГО ІСТОРИЧНОГО
ДОСВІДУ**

* * *

**SOME ASPECTS OF OUR HISTORICAL
EXPERIENCE**

by

Fr. Stephan Jarmus

TRANSLATED BY WASYL NOVOSAD

Видання Консисторії УГПЦеркви в Канаді
Published by the Consistory of UGOChurch of Canada

ВІННІПЕГ

—

1985

—

WINNIPEG

*Написано на відзначення
Року Історії Української Православної Церкви.*

— — —

*Written to mark the Year
of the History of the Ukrainian Orthodox Church*

* * *

ОБКЛАДИНКА:

Лицева сторінка: Яблуні в рідному селі автора, Західна Україна, виплекані з його розсадника, засіяного ним в рр. 1940/41. Тильна сторінка: Берези посаджені автором на межі рідної садиби навесні 1942 року.

— — —

THE COVER:

Front page: Apple trees in Ukraine near the birthplace of the author, grown from his own nursery planted in 1940/41. *Back page:* Part of a row of birches planted by the author near his birthplace in the spring of 1942.

З М І С Т — CONTENTS

	Стор.
ПРИСВЯТА — DEDICATION	7
ПЕРЕДМОВА	8
ВСТУП	12
I. РЕЛІГІЙНО-ДУХОВИЙ ДОСВІД УКРАЇНСЬКОЇ ЛЮДИНИ	18
II. ФІЛОСОФСЬКО-СВІТОГЛЯДОВИЙ ДОСВІД	24
III. СУСПІЛЬНО-ЕТИЧНИЙ ДОСВІД УКРАЇНЦЯ	30
IV. ДОСВІД З ЦАРИНИ КУЛЬТУРИ І КНИЖНОЇ НАУКИ	40
V. ДОСВІД ЗМАГАНЬ І ВОЯЦЬКОЇ ХОРОБРОСТІ	48
1. Похід князя Ігоря на половців 1185 р.	50
2. Козацька доба і деякі малозгадувані факти	52
VI. ДОСВІД ВІРИ	66
ЗАКІНЧЕННЯ	80
FOREWORD	9
INTRODUCTION	13
I. RELIGIOUS-SPIRITUAL EXPERIENCE OF THE UKRAINIAN PEOPLE	19
II. PHILOSOPHICAL EXPERIENCE	25
III. SOCIAL-ETHICAL EXPERIENCE OF THE UKRAINIAN	31
IV. EXPERIENCE FROM THE FIELD OF CULTURE AND LITERARY EDUCATION	41
V. EXPERIENCE OF STRUGGLES AND MILITARY GALANTRY	49
1. The Campaign of Prince Ihor against the Polovtsi in 1185	53
2. The Kozak Period and Some Rarely-Mentioned Facts	55
VI. EXPERIENCE OF FAITH	67
CONCLUSION	81

ПРИСВЯТА — DEDICATION

Цю працю присвячується світлій пам'яті:

This work is dedicated to the memory of

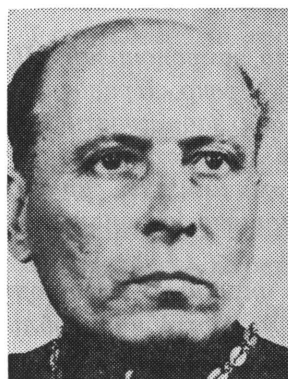
**Архимандрита Мелітона,
в мирі Захарія Ярмуса, мого
двоюрідного брата.**

**Archmandrite Meliton
in civil life Zacharios Jarmus,
my cousin.**

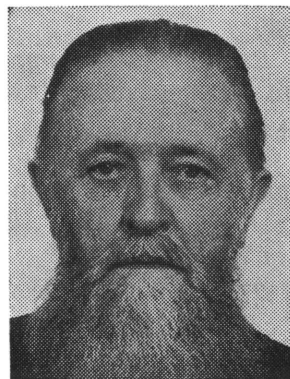
**Іеромонаха Олександра,
в мирі Евстахія Чучмая,
мого дядька.**

**Hieromonk Alexander,
in civil life
Eustathius Tchutchmay,
my uncle.**

**Прот. Івана Ярмуса,
мого двоюрідного племінника.**

**Archpriest John Jarmus,
my second nephew.**

**Іеромонаха Феодосія,
в мирі Пилипа Ярмуса,
мого двоюрідного брата.**

**Hieromonk Theodosius,
in civil life
Philip Jarmus, my cousin.**

Автор — The Author

ПЕРЕДМОВА

Думками, які розвинулися до розміру пропонованої збірки брошури я займався від деякого часу. Наприклад, на тему знаєння досвіду змагань та воляцької хоробрості я дав був виклад сумківський молоді з нагоди провінційного з'їзду союзних організацій СУС у Манітобі 1983 року; а інші теми статті становили зміст доповіді, яку мені довелося виголосити в програмі святкувань Ювілею 1000-річчя офіційного Християнства в Україні, що його відзначала Громада Св. Володимира у Віндзорі, Онт., 28-29 липня року 1984-го. В обох випадках думки ці були прийняті позитивно. Це спонукало мене розробити їх ширше, у формі суцільної статті, яка друкувалася в „Українському Голосі” в числах від 29 жовтня до 10 грудня 1984 року. Тоді виявилось, що думки статті не тільки своєчасні й прийнятні, а що вони конче потрібні. Це довело до рішення надрукувати їх у формі цієї брошури і в двох мовах: український і англійський.

Видання цього проекту було запропоновано Президії Консисторії Української Греко-Православної Церкви в Канаді, яка погодилася заопікуватися всіми його коштами. І то Президії Консисторії завдягується видання цієї праці у формі книжки, що виходить під заголовком „Дещо з нашого історичного досвіду”.

Дещо з історичного досвіду українського народу... Це справді важлива тема і тема потрібна особливо тепер, у час наростаючих політичних і психологічних негод та загроз нашому буттю й українській людині в Україні і поза Україною суціль. В цій ситуації загрозливим є і сам брак самоусвідомлення і знання, звідки ми і куди ми діти, хто ми та зому ми тут?

У спробі дати відповідь на деякі з тих запитів полягає весь задум даної праці. Тут-бо пробується звернути увагу на те, що українська людина — не

FOREWORD

The thoughts that form the essence of this essay were the subject of my contemplation for a period of time. For instance, the meaning of the experience of struggles and gallantry was the topic of my address to the youth at the Provincial Convention of the Ukrainian Self-Reliance League in Manitoba in 1983; other topics of this essay constituted my address on the occasion of celebrations of the Millennium of Christianity in Ukraine held in Windsor, Ontario, July 28-29, 1984, by the Ukrainian Orthodox congregation of St. Volodymyr. On both occasions these percepts were received quite favorably. Hence came the incentive to work on these ideas more thoroughly and to embody them into the present essay. Its Ukrainian version was published in the weekly, "Ukrainian Voice," in its issues from October 29 to December 10, 1984, inclusively. Then, it became apparent that the expressed ideas are not only generally acceptable but also timely. Moreover, they are urgently needed. As a result of this realization, it was concluded to publish the essay in book form in two languages, Ukrainian and English.

I am pleased to acknowledge that when approached with the proposal to publish this work, the Executive Committee of the Consistory of the Ukrainian Orthodox Church of Canada welcomed it and agreed to assist in its publication financially. Thus, thanks to the Executive Committee of the Consistory, this essay is offered to the readers as a book under the title, "Some Aspects of Our Historical Experience."

Some aspects of our historical experience . . . It, indeed, is a very important theme, a theme of an urgent nature; and it is being released at a very opportune time — at the moment of various ethno-political and psychological pressure against the very existence of the Ukrainian person, both in Ukraine and, ironically, in the free world as well. This situation is unfortunate; but equally unfortunate is the fact that some of our offsprings already are lacking the awareness of whose children they are, who they are, and why they are here.

якийсь там химерний випадок в історії нашого світу, а що вона продукт довгого процесу, довгого історичного досвіду, — подиву гідного досвіду славного минулого, якому ми сьогодні завдячуємо свою істоту, своє національне ім'я і своє національне обличчя.

Очевидна річ, що маленький жмут оцих думок та висновків — надто незначна краплина в зусилля, які вимагають великого резервуару духової сили й наполегливого завзяття. Але нехай і те; нехай і те гитають діти, поки хтось подасть їм щось більш глибинне, щось основніше й тривкіше, що зможе окормлювати їх тією надсущною силою, яка буде оживлювати їх сьогодні і проектувати у певність завтрашнього дня. У нас вже бувало таке в минулому. Ми знаємо це з історії, з пересвідчення, а що більше, — сліди цього багимо в духовій і національній енергії, що не раз так виразно іскриться з дітей наших. Їм треба допомагати. Я пропоную їм свою краплину зусилля у формі ось цієї скромної праці.

22 квітня, 1985.

АВТОР.

In an attempt to answer some of the above questions rests the rationale of the entire essay. The crucial point in it is the attempt to point out that the Ukrainian phenomenon is not some chimerical accident in the history of our world; for in truth, it is the product of a lengthy historical process, of a lengthy historical experience — a wonderful experience of a glorious past to which we owe our very being, our ethnic name, and our identity.

Obviously, a small cluster of thoughts and conclusions on this matter is a thoroughly insignificant input into the cause where a whole reservoir of spiritual efforts is necessary. However, thanks should be due even for this; let our offsprings read this, while someone else will provide them with something more substantial, more basic and more lasting which will nurture them with a real lifegiving force, and project them into a more secure future. We know of such occurrences in our past. We know it from history and from our historical experience. Moreover, signs of this same force are noticeable in the manifestations of the spiritual and ethnic energy of our children. Of course, they need assistance. I, on my part, offer them my insignificant 'shekel' in the form of this humble essay.

April 22, 1985.

The Author

ВСТУП

Ідея відзначення Великого Ювілею українського народу — 1000-річчя офіційного охрещення його в Православну Віру, яке сповниться 1988 року, — заставляє нас дещо пильніше поглянути на наше минуле, пізнати й зрозуміти наш історичний досвід¹ і ті процеси, в розвитку яких зароджувалася, зростала й остаточно оформлювалася етнічна істота українського народу, або — наше національне обличчя. Це дуже важливий огляд; він нам особливо потрібний, а одночасно й високо нагородний, бо він обдаровує нас почуттям виняткового душевного збудження й збагачення. Проте ми не перші, що вдаємося в процес кращого пізнання свого минулого; не перші, що хочемо усвідомити собі ті сили, ті процеси і ту історичну долю, яка зробила для нас місце на нашій землі, дала нам душу, дала віру, а також обдарувала нас почуттям радості з усвідомлення того, яких саме процесів ми стали тим історичним продуктом, яким ми являємо себе сьогодні. Все ж у нас чимсь специфічним у цьому огляді є те, що ми ведемо його у винятковому настрої, — в якомусь святково-надійному наставленні. Але, з приводу цього особливого ювілею, саме таким наш настрій і повинен бути.

Крім того, в цей особливий час нам треба звернути увагу на один дуже важливий момент, або таки — універсальний закон, яким регулюється буття народів, і згідно з яким тільки той народ оправдовує своє буття в системі світу, який вносить у те буття якийсь позитивний вклад. Але тут негайно постає питання: Чи має наш український народ якийсь вселюдський раціонал, чи має він якісь здобутки, якесь універсальне оправдання на специфічно **своє** буття в історичному процесі цивілізованого світу?

¹ Тема цього огляду належить до об'єму „Року історії Української Православної Церкви”, відзначеного 1984 р.

INTRODUCTION

The idea of the celebration of the Great Jubilee of the Ukrainian nation — the millennium of its official baptism into the Orthodox Faith, which will be fulfilled in 1988, obliges us to examine more closely our past, to recognize and to understand our historical experience,¹ and those processes in the development of which the ethnical nature of the Ukrainian nation was germinated and grew into a historical fact and took its present shape. This is a very important retrospection; it is especially essential for us and at the same time highly valuable for it endows us with the feeling of exceptional spiritual awareness and enrichment. But we are not the first who are entering into the process of a better recognition of our past; not the first who want to familiarize ourselves with those forces, those processes and that historical fate which created a place for us in our land, gave us a soul, gave us faith, and also bestowed upon us the feeling of joy and awareness of those processes which shaped us into that historical product by which we reveal ourselves today. At the same time, something specific in our case is the fact that we are conducting it in an exceptional disposition, even in a definite festive disposition, which is precisely as it should be.

Besides, at this special time, we should focus our attention on one very important subject, namely a universal law by which the existence of all nations is regulated, and in accordance with which only that nation justifies its existence in the system of the world which brings a positive contribution into that system. Forthwith, here arises the question: Does our Ukrainian nation have some kind of universal rationale, or some kind of universal justification for its specific existence in the historical process of the civilized world?

¹ The theme of this review belongs to the context of "The Year of the History of the Ukrainian Orthodox Church" celebrated by Ukrainian Orthodox Canadians in 1984.

Я думаю, що — так, і то саме на те, між іншим, я хочу звернути увагу в цьому скромному огляді, — бодай у деяких його розділах. Проте тут варто вказати на те, що в народів є тенденція присвоювати собі здобутки інших. Наприклад, до Коперника мають претенсії німці, хоч поляки визнають його своїм науковцем всесвітнього значення. А у випадку важливих здобутків чи вкладів у життя універсального значення українського народу, — і їх не раз присвоювали собі інші. Поляки, — довго посягаючи на нас політично й економічно, також присвоювали собі войовничу славу й здобутки наших козаків, як ось у перемозі над турками під Хотиним 1621 і 1673 року, а під Віднем року 1683. В усіх тих випадках тоді загально визнана військова перемога нашого козацтва пізніше була присвоєна поляками. Ніхто нічого не говорить і про участь частин Армії Української Народної Республіки у відбитті большевицького наступу на Варшаву (і на західну Європу) 1920 року. І це „Чудо над Віслою” приписується самим полякам. Більше з того траплялося нам з боку росіян.

Про духове посягання і присвоєння собі нашої старовини та культурних здобутків росіянами якось несподівано і дуже претенсійно проговорився один з кращих російських сучасних філософів, Н. О. Лосский.² І ця засвоєна росіянами навичка присвоювати несвоє становить зміст першого і частину другого томів праці другого російського мислителя, Г. П. Федотова.³ Тому-то, з нагоди нашого виняткового ювілею ми мусимо заговорити і про такі речі, — заговорити сміливо й відкрито.

Щождо огляду процесів історичного досвіду й дозрівання українського народу, то в даному випадкові попробуємо провести його в слідуючих аспек-

² Н. О. Лосский, *Характер русского народа*, (Франкфурт: „Посев,” 1957), стор. 146.

³ George P. Fedotov, *The Russian Religious Mind*, vol. one: *Kievan Christianity: the 10th to the 13th Centuries*, (Harper & Row, 1960); vol. two: *The Middle Ages: the 13th to the 15th Centuries*, (Northland Publishing Company, 1975).

I think that it is so; moreover, keeping this in mind, I will also attempt to point out in this survey, that in some nations there is a tendency to appropriate for themselves some of the acquisitions of others. For examples, the Germans have pretensions to Copernicus, although the Poles recognize him as their scholar of universal renown. It is the case with the contributions into the life of the world made by the Ukrainian nation; many times others tried to appropriate them. The Poles, laying pretenses upon us politically and economically, also tried to claim for themselves the glory and the acquisitions of our kozaks, as for example, in the victory over the Turks near Khotyn in 1621 and 1673, and near Vienna in 1683. In all those cases the generally recognized military victories of our kozaks were later claimed by the Poles. No one says anything about the participation of the units of the Ukrainian National Republican Army in the repulsion of the Bolshevik attack on Warsaw (and on Western Europe) in 1920. This "Wonder over the Visla" is ascribed to the Poles alone. More examples of this appropriation in our case also occur from the Russian side.

For instance, one of the contemporary Russian philosophers, N. O. Lossky,² very pretentiously and somewhat unexpectedly spoke out about the Russian attempts at appropriation for themselves of our antiquity, our very bio-ethnicity. This Russian practice to appropriate our achievements constitutes the contents of the first volume and part of the second volume of another Russian thinker, G. P. Fedotov.³ That is why on the occasion of our exceptional jubilee, we must speak out about such matters, and speak out courageously and candidly.

As for the retrospection of the processes of our historical experience, and the contemplation about the pilgrimage of the Ukrainian nation, then in the given

² N. O. Lossky, *"The Character of the Russian People"* (Russian ed.), Frankfurt: "Possev" 1957, page 146.

³ George P. Fedotov, *The Russian Religious Mind*, vol one: *Kievan Christianity: the 10th to the 13th Centuries*, (Harper and Row, 1960); vol. two: *The Middle Ages: the 13th to the 15th Centuries*, (Nordland Publishing Company, 1975).

тах: 1. релігійно-духовому, 2. філософсько-світоглядному, 3. суспільно-етичному, 4. культурно-освітньому, 5. в аспекті вояцької хоробрості, і 6. в аспектах відношення до віри. На мою думку, досвід вояцької хоробрості нашого народу — надзвичайно важливий досвід, а втім досвід найбільш занедбаний.

З уваги на те, що наш великий ювілей датою свого історичного зосередження ставить 988 рік, то й огляд розгалуження наших духово-психологічних переживань почнемо приблизно з того часу. Бо ж поява Християнства на нашій землі і в нашій історії офіційно таки була подією виняткового значення. Але, якщо ми приймаємо дані археологічних доказів на те, що історія самого міста Києва сягає часу 2-го і 1-го століть до народження Ісуса Христа, то зовсім нормально вважати, що й процеси психологічно-духового досвіду української людини сягають далеко в дохристиянську добу нашої старовини.⁴

Далі, тому що моїм завданням є наświetлення деяких аспектів історичного досвіду українського народу, який був внутрішнім процесом загально відомих історичних фактів, — я не вважаю потрібним придержуватися тут стислої академічної методи; я обмежусь тільки ось цим основним: поспробую наświetлити самі факти деяких форм та категорій переживань української людини та вкажу на фундаментальне значення тих переживань у витворенні феномену цієї людини й української етнічної істоти взагалі.

При цьому я поспробую відмітити деякі факти причинків українського народу для добра всієї європейської цивілізації, отже — для добра людства взагалі; бо то європейська (християнська) культура й європейська цивілізація сьогодні являється взірцем (моделем) для народів усього світу. А для розвитку, — особливо для збереження її, треба знати, спричинилися й українці. А це не абиякий вклад в добро цивілізованого світу, — вклад універсального значення.

⁴ Проф. Олег С. Підгайний, „Походження Києва,” **Вісник СКВУ** за травень, 1982 р., стор. 8-19.

circumstance we shall attempt to conduct it through the following aspects: 1) religious-spiritual; 2) philosophical; 3) social-ethical; 4) cultural-educational; 5) in the aspect of military valour; and 6) in aspects relating to faith. In my opinion the experience of military gallantry of our nation is a very important experience.

With regard to the fact that our great jubilee states the year 988 as the date of its historical concentration, then the retrospection of the ramification of our spiritual and psychological experiences, shall begin approximately from that time. For the appearance of Christianity in our land and in our history officially indeed was an event of exceptional significance. But, if we accept the given archaeological evidence that the history of the city of Kiev itself encompasses the times of the second and first centuries before the birth of Jesus Christ, then it is entirely normal to regard that the processes of the psychological-spiritual experience of the Ukrainian phenomenon also reach far into the pre-Christian era of our past.⁴

Moreover, as my task is to illustrate some aspects of the historical experience of the Ukrainian nation which was the internal process of generally known historical facts, I do not deem it necessary to bind myself here to the strict academical method; I shall limit myself only to this principle: I shall attempt to enlighten the mere facts of some forms and categories of the experiences of the Ukrainian people, and shall indicate the fundamental significance of these experiences in the formation of the Ukrainian ethnical entity.

With this I shall endeavor to note the facts of the contribution of the Ukrainian nation to the welfare of the entire European civilization and, therefore, to the welfare of humanity in general. For the European (Christian) culture and European civilization today became the model for the nations of the entire world. And it is worth noting that to it and especially for its preservation, the Ukrainians have contributed a great deal. It was a contribution of universal significance.

⁴ Prof. Oleh S. Pidhainy, "The Origin of Kiev", *Visnyk W.C.F.U.*, (Ukrainian), May, 1982, pp. 8-19.

I. РЕЛІГІЙНО-ДУХОВИЙ ДОСВІД УКРАЇНСЬКОЇ ЛЮДИНИ

Релігійний досвід людини — один з найосновніших і найбільш формативних досвідів людської природи, бо з нього розгалужуються всі інші форми життя і переживань цієї природи.

Первісним, а втім і дуже важливим релігійним досвідом наших давніх предків був досвід релігії природної, дохристиянської,⁵ з якою нічого спільного не має сучасний дивний і безвідповідальний витвір т. зв. „Рунвіри”. Бо „Рунвіра” — це не стара дохристиянська віра, а фальшивий новотвір, а до того новотвір просто неграмотний. Вистачить застановитися тільки над одним висловом творця того „рунвізму”, який ніби „нікого не повторяє і буде неповторний” (це подібне до хвальби анархіста Махна, який проголошував, що „від мене не втечеш і мене не догониш”), але який пише:

„Дажбоже,
Ти святий дух народу мого,
Ти єдиний, бо моя віра в Тебе єдина,
Ти могутній, бо моя віра в Тебе могутня...”⁶

Так пише „непотворний” волхв, який узалежнює існування свого Дажбога від самої сили своєї віри. А це ж точно те, чого навчав духовний батько Карла Маркса, німецький філософ Ludwig Feuerbach (1804 - 1872), згідно з яким Бог являється нічим іншим, як „самопроекцією людини.”⁷ Це переконання перейняв і тепер повторяє безвідповідальний творець „рунвіз-

⁵ Ширше про це в моїй статті „Позитивні елементи дохристиянської української духовості,” в книжці **Духовість українського народу**, (Вінніпег: Іститут Дослідів Волині, 1983).

⁶ Дивись двомовний памфлет „Заповіді Рунвізму,” (Winnipeg, Man., Canada: Ukrainian Educational Religion Society, Inc., P.O. Box 1174, n.d.).

⁷ Дивись **Encyclopedia Britannica**, Feuerbach, Ludwig Andreas.

I. RELIGIOUS-SPIRITUAL EXPERIENCE OF THE UKRAINIAN PEOPLE

The religious experience of a people is one of the most basic and most formative experiences of human nature, for from it all other forms of life and experiences branch out.

The foremost, and with it, a very important religious experience of our ancient ancestors was the experience of natural religion,⁵ with which the contemporary, strange and irresponsible product, the so-called "Runvira" has nothing in common. For this "Runvira" is not an ancient pre-Christian religion, but a falsified new invention, and besides that of a completely illogical kind. It will be sufficient to look at only one expression of the author of that "Runvism", who "... repeats no one and will not be repeated" (this is similar to the boasting of the anarchist Makhno who kept on proclaiming that, "you cannot escape me and you will not overtake me") but who writes:

Dazhboh,
You are the holy spirit of my people,
You are one, for my faith in You is one,
You are mighty, for my faith in You is mighty . . .⁶

Thus writes "the unrepeatable" sage who the very existence of his D a z h b o h makes dependent on the strength of his faith. This is precisely what the spiritual father of Karl Marx, the German philosopher, Ludwig Feuerbach (1804-1872) has taught. According to him God does not exist, but is the "self-projection of a person."⁷ This conviction is accepted, and now is repeated

⁵ More information about this in my article, "Positive Elements of Pre-Christian Ukrainian Spirituality," in the book *The Spirituality of the Ukrainian People* (Ukrainian), (Winnipeg: Research Institute of Volyn, 1983).

⁶ See the bilingual pamphlet "Commandments of Runvism," (Winnipeg, Man., Canada; Ukrainian Educational Religion Society, Inc., P.O. Box 1174, n.d.).

⁷ See *Encyclopedia Britannica*, Feuerbach, Ludwig Andreas.

му", тобто він узалежнює існування Дажбога від своєї віри в нього. При цьому „рунвізм” називають „старою вірою” українців. Але це — не так, бо в дійсності, в християнській духовості українців є більше елементів старої, тобто — дохристиянської духовості, ніж в апостатній „рунвірі”. Шкода, що знаходяться люди, які стають жертвами й такого обману.

Щождо явища релігії, — людина є релігійною істотою з природи, тому вона від самих початків своєї свідомості на все дивилася „релігійними” очима, в усьому бачила релігійний сенс і так формувала й нормувала своє релігійне і всяке інше буття. Це усвідомлення згодом стало частиною її істоти, отже — духовим досвідом, що передавався з покоління в покоління, — до грядущих поколінь і так ставав традицією народу.

Тепер, у нашому випадкові, ніщо так сильно не зворушує нашої істоти, як старі українські традиції. А традиції ті, — то витвір українського духа, це його віковичний релігійний досвід, від якого українській людині відмовитися не можна. Це ж відома життєва істина. І це знають творці „совєтської людини” в ССРСР і це через те вони витворюють свої сурогатні ритуали надання імені дитині й посвячення її на службу комуністичній системі. Таке ж значення совєтського ритуалу цивільного одруження молодят, — з таким же приреченням їх на фактичну особисту дегуманізацію в користь партії та комуністичного соціалізму.

Проте цей штучний — плястичний — ритуалізм поставлений на службу самій партії, а глибинних потреб людської природи він не задовольняє, бо їх окормлюється в зовсім інших процесах: в процесах релігійного характеру і то в таких, які природі даного народу відповідають найкраще, бо вони являються продуктом цієї природи. У нас, — це старі духові традиції, що пізніше були сповнені духом Євангелії Ісуса Христа.

Історичний досвід українського народу свідчить, що це був єдино правдивий процес, в якому зростала

by the irresponsible creator of "Runvism," who reserves the existence of Dazhboh from his belief in him. "Runvism" is also called the "old belief" of Ukrainians. But this is not so, for in reality in the Christian spirituality of Ukrainians the elements of old, that is, of pre-Christian spirituality appear more frequently than in the apostate "Runvism." It is unfortunate that there are people who become victims of such deception.

As for the phenomenon of religion, the human being is, by nature, a religious being and that is why from the very beginning of his/her consciousness he/she has looked with "religious" eyes, and saw in everything a religious meaning, and thus formed and normalized his/her religious life as well as all other aspects of his/her being. Gradually, this consciousness became a part of his/her nature. Therefore, this spiritual experience has been transmitted from generation to generation, and thus became a living tradition.

Now, in our circumstances, nothing arouses our being so strongly as do the old festive traditions. These traditions are the product of the Ukrainian spirit; this is the eternal religious experience from which the Ukrainian person simply cannot refrain. The authors of the "Soviet person" in the U.S.S.R. know this, and that is why they so intensively introduce their surrogate rituals in the naming of a child and in its dedication to the service of the Communist system. Such also is the significance of the Soviet ritual of civil marriage with similar vows, leading the conjugal pair to their factual dehumanization for the benefit of the Party and Communist socialism.

Morover, this surrogate ritualism is devised for the service of the Party itself, and does not satisfy the deep spiritual needs of human nature, for they are of a completely different kind; they are of the religious kind, and this is the kind to which the human nature responds best. For this reason religious traditions are

українська душа, і в якому вона оформлювалася в свою остаточну повню.⁸

Це ж зрозуміла річ, що релігійно-духовий історичний досвід народу є елементарним й основним у витворенні історичного факту того народу.

⁸ Ширше про це в моїй книжці **Духовість українського народу**, особливо в статті „Муза, як категорія духовості.”

essential for the development of human nature. With us, they are old spiritual traditions, which were later fulfilled by the spirit of the Gospel of Jesus Christ.

Historically, the experience of the Ukrainian people attests that this was the only true process, in which the Ukrainian soul grew, and in which it was formulated and shaped into its present appearance.⁸

It is understandable that the religious and spiritual historical experience of a nation is most essential in the creation of the historical fact of that nation.

⁸ More about this in my book, *The Spirituality of the Ukrainian People*, in particular the article "The Muse, as a Category of Spirituality."

II. ФІЛОСОФСЬКО-СВІТОГЛЯДОВИЙ ДОСВІД

Український народ, як той, що виростав на лоні живої природи, від найдавніших часів виробляв, мав і керувався практичною філософією життя, домінуючим ідеалом якої була гармонія, мир, спокій,⁹ і то гармонія з людьми і з різними силами природи. Все це було продуктом практичних світоглядових висновків.

Українець з природи задумлива, навіть меланхолійна людина; але його не дуже вабили питання абстрактного характеру; він не задивлявся в небеса, як інші народи. „Його увага була звернена на таємниці внизу, — що діялося на землі, де починалося його племінне й особисте життя.”¹⁰ Тут зосереджувалося його філософське вгніблення й прозріння і тут він знаходив основи для свого світогляду. І так, наприклад, він пересвідчувався, що земля — жива, що вона тільки свята, що оточуюча його природа — одухотворена, що з усіма стихійними силами можна жити мирно.¹¹ А знаючи як поведися, то навіть із самого чорта можна насміятися, купаючи його в холодній ополонці тощо.¹² А це дуже цікаве заключення і воно не далеке від обітниці Ісуса Христа, Який сказав, що віруючому в Нього не зможе шкодити жодна сила (Лк. 10:19; Мр. 16:17-18; Мт. 10:8).

А яке велике і тривале значення мали первісні, отже й примітивні, релігійні та взагалі світоглядові висновки наших давніх предків свідчить те, що пізніші

⁹ Дивись Проф. Д. Чижевський, „Українська філософія,” в курсі лекцій **Українська культура**, (Регенсбург - Берхтесгаден: УТГІ, 1947), стор. 128-145.

¹⁰ G. P. Fedotov, **The Russian Religious Mind**, vol. one, (Harper & Row, 1960), p. 11.

¹¹ Згадаймо дядька Лева та розумну істоту Лісовика з „Лісової Пісні” Лесі Українки.

¹² Дивись про це в творах Миколи Гоголя та в **Українській малій енциклопедії** проф. Е. Онацького, книжка XVI, (Буенос Айрес: 1967), стор. 2061-2062.

II. PHILOSOPHICAL EXPERIENCE

The Ukrainian nation, as the one which grew in the bosom of living nature, from the most ancient times, has elaborated, has had, and has been nurtured by the practical philosophy of life, the dominating ideals of which were peace, tranquillity and harmony,⁹ and that is harmony with people and various powers of nature. All this was the product of practical philosophical conclusions which are preserved to this time.

The Ukrainian by nature is meditative, even the melancholy person but he/she is not much allured by questions of abstract nature; he/she did not gaze into the heavens as other peoples. "His attention was more attracted by the mysteries beneath, what was happening on earth, where his tribal life took place."¹⁰ Here his/her philosophical insight and perception were concentrated and here was found the basis for our philosophy. Thus, as an example, the Ukrainian very early concluded that the earth is living, that it is holy, that the whole nature is spiritualized, and that it is possible to live in peace with all living forces.¹¹ And knowing how to conduct oneself, then one can mock at the devil himself, immersing him in the cold ice-hole, and so forth.¹² This was a very interesting conclusion, one not far removed from Jesus Christ's promise, which said that no power can harm the one who believes in Him (St. Luke 10:19; St. Mark 16:17-18; St. Matt. 10:8).

⁹ See Prof. D. Chyzhevsky, "Ukrainian Philosophy," in the course of lectures *Ukrainian Culture*, Regensburg-Berchtesgaden: UTHI, 1947, pp. 118-145.

¹⁰ G. P. Fedotov, *The Russian Religious Mind*, vol. one, (Harper and Row, 1960), p. 11.

¹¹ Let us recall Uncle Leo and the intelligent being of "Lisovyk" from "The Forest Song" by Lesya Ukrainka.

¹² See about this in the works of Nicholas (Mykola) Hohol and in the *Ukrainian Small Encyclopedia*, Prof. E. Onatsky, book XVI (Buenos Aires, 1957), pp. 2061-2062.

формування й висновки українських філософів далеко поза межі первісного світогляду не пішли. Українська філософія так і залишилася практичною, кордоцентричною, в якій найбільшою вартістю на світі визнається конкретну людину, і всяку проблематику (предмет) філософії бачиться на поземі людського життя, тобто — в царині емоцій (почувань) та прагнень конкретної людини.

Це з уваги на те, в наш час найбільшою загрозою для української людини є демонічна советизація людської істоти й насильне накинення їй пролетарських властивостей і вартостей, що перетворюють людей у нелюдей, чого так боявся наш великий духом Шевченко¹³ і постаті яких тепер так приглоблюють вглядливих відвідувачів знову закованої України.

Шевченко не вірив у „сковання душі живої” („Кавказ”), але виходить, що тепер пекельна сила комунізму dokonує цього сковання успішно. Через те такий витвір, як *homo sovieticus* — це страшно, бо програмово поширюване явище в СРСР. В ситуації цього явища ані поводитися, ані думати, ані почуватися по-своєму, по-людському просто не вільно. А така ситуація людини дегуманізує її до краю. І наслідки цього — вбивчі.

Наш природний світоглядовий і філософський досвід — інакший. Це досвід природної дохристиянської культури; досвід вже християнізованого світогляду людини княжих часів, коли-то і князі і їм підрядні верстви були людьми, а князі і їхні воїни були друзями і де нас плекав і формував досвід вільного козацтва, в час якого найвищими ідеалами людини була віра в Бога, побратимська вірність і любов, і коли-то принципом буття народу були священні ідеали братств.

¹³ Вистачить лише вдуматися у вислови Шевченка, „а люди — не люди,” або „Село неначе погоріло, неначе люди подуріли”... (Дивись вірш „І виріс я на чужині,”) щоб збагнути, як Шевченко дивився на такі явища, тобто — явища повної дегуманізації людини.

What great and permanent significance had the original and, therefore, primitive religious and generally philosophical conclusions of our ancient forefathers is seen in the fact that later formations and conclusions of Ukrainian philosophers did not go far beyond the limits of original philosophy. Thus, Ukrainian philosophy has remained practical and cordocentric in which the greatest value of the world constitutes the concrete person, and all problematics of philosophy are seen on the level of human life, that is, in the field of emotions (feelings) and desires of the concrete person.

Keeping this in mind it becomes obvious that the biggest threat for the Ukrainian person of our time is the prevailing sovietization of the human being and violent promulgation of the proletarian values which transform humans into non-humans, something what Taras Shevchenko was so afraid of¹³ yet whose appearances now oppress and depress the perceptive visitors of the again-fettered Ukraine.

Shevchenko did not believe in the "fettered living soul" (See his "Caucasus"); but it emerges that now the diabolical forces of Communism accomplish this bondage successfully. For this reason such a creation as the "homo sovieticus" is frightening, for it is a programmed phenomenon in the U.S.S.R. In the situation of this phenomenon, it is not permitted to conduct oneself, to think, or to be conscious of oneself as human. Such a personal situation dehumanizes the human being completely. The consequences of this are alarming.

Our natural philosophical experience is different. It is the experience of natural pre-Christian culture; the experience of the Christianized worldview and philosophy of the person of the Princely Era, when princes and those subordinate in social stratum were people, and princes and their warriors were friends, and where

¹³ It is sufficient only to reflect on Shevchenko's expressions "the people — not people," or "The hamlet seemingly was burned, as if the people were raving..." (See his poem "And I grew up in a foreign land"), in order to grasp, how Shevchenko regarded such phenomena, that is the phenomena of the full dehumanization of people.

Такі були в нас норми життя. Такі-то були висновки християнського світогляду і політичної філософії Кирило-Мефодіївського Братства, а згодом визвольного і відродженського церковного руху за нашого часу. І це справді єдино світоглядowo вірний і єдино необхідний досвід української людини, в якому вона зростала й дозрівала завжди, і який єдиний може проектувати її в майбутнє й сьогодні.

Без сумніву, в нас є на що оглядатися, є на що взоруватися, є на чому основувати свій особистий світогляд, — є що запропонувати своїм дітям у Велике 1000-річчя Християнства в Україні. А крім того, є чим зайнятися особливо в „Рік Історії Української Православної Церкви”.

the way of education was the wise word, and not the barbaric whip. This cultivated us from ancient times. Later, the experience of the free kozak profession educated and formed us; it was the time when the highest ideals of the person were faith in God, brotherly trust and love, and when the principles of the life of the people were the sacred ideals of the brotherhoods.

Such were the norms of life. Such were the conclusions of Christian convictions and political philosophy of the Cyril-Methodius Society, in accordance with which the movements for the liberation of our people and of the Church were conducted in our time. This is indeed the only philosophically faithful and an indispensable experience of the Ukrainian people in which it always grew and matured, and the only one which can project us into the future.

Without any doubt there is in our past something to examine, something to look up to; there is something on which to base one's personal outlook, there is something to propose to one's children in the Great Millennium of Christianity in Ukraine. Besides that, there is something with which to be involved personally during "The Year of the History of the Ukrainian Orthodox Church."

III. СУСПІЛЬНО-ЕТИЧНИЙ ДОСВІД УКРАЇНЦЯ

Приземлення уваги й всієї життєвої орієнтації наших предків, виведення з усього таких практичних висновків, в яких навіть сили демонічного світу уявлялися в зовсім обмежених масштабах (а не абсолютизувалися на базі паралізуючого страху перед ними¹⁴), — вони ще за ранніх часів виробили винятково лагідний суспільний лад, а втім і високо етичні норми життя. На це є документальні дані наших літописів, як і записи в грецьких, арабських та інших джерелах. І так, наприклад, в Іпатієвому Літописі написано (цитати наводжу з нижчевказаних джерел; дивися нотатка ч. 15):

„Мали бо вони свої обичаї і закони своїх батьків і перекази, і кожен мав свій звичай. Поляни бо мали звичай своїх батьків; а мали вони лагідний обичай і соромливість супроти своїх невісток і супроти сестер і супроти своїх матерів, і невістки супроти своїх свекрух і супроти братів мужа мали велику соромливість”.

Грецький історик VI ст., Прокопій, про слов'ян (а він інших слов'ян, крім наших предків, правдоподібно й не знав), між іншим, писав: Вони живуть в „убогих хатах, бідно й безтурботно... (Але) зіпсуття чи лукавства в слов'ян не було зовсім.”

Імператор Маврикій (VI стол.) писав, що слов'яни дуже терпеливі й що вони свободолюбні. „Не хочуть

¹⁴ Серед деяких людей панує погляд ніби й Сатана є все-сильним, що він може оволодіти людиною проти її волі. Але, згідно з священним Писанням (Буття 3:14), Сатана має доступ тільки до „п'яти” людської природи, а не до її „голови”. Виходить, що українська істота відчувала цю правду інтуїтивно і на демонів дивилася якось скептично.

Про подібність елементів старої української духовості деяким елементам біблійним згадує французький учений-богослов Louis Bouyer у своїй праці **Orthodox Spirituality and Protestant and Anglican Spirituality**, (New York: Seabury Press, 1969), pp. 13-14.

III. SOCIAL-ETHICAL EXPERIENCE OF THE UKRAINIAN

The *prizemlenia* (confining to the earth) of consideration and of all of life's orientation of our forefathers, the derivation from everything of such practical conclusions in which even the forces of the demonic world were seen in completely limited dimensions (and were not unlimited on the basis of paralyzing fear before them),¹⁴ yet in early times they produced an exceptionally favorable social order, and in it, highly ethical norms of life. There are documental data of our chronicles for this, as well as records in Greek, Arabic and other sources. Thus, for example in the Ipatian Chronicle it was written (Citations are quoted from sources indicated below. See footnote 15):

For they had their own customs and laws of their fathers and oral traditions, and everyone had his own habit. The Polianians had the customs of their fathers; and they had gentle customs and chastity towards their daughters-in-law and towards their sisters, and towards their mothers, and the daughters-in-law had great chastity towards their mothers-in-law and their husbands' brothers.

Prokopius, the Greek historian of the VI century, wrote, among others, about the Slavs (and he probably did not know any other Slavs besides our ancestors) that they live in "poor homes, in misery and heedlessly... (But) there was entirely no depravity or double-dealing among the Slavs."

¹⁴ Among some people there reigns the view as if Satan were omnipotent, that he can possess a person against his/her will. But, according to the Holy Scriptures (Genesis 3:15), Satan has access only to the "heel of human nature," and not to its "head". It appears that the Ukrainians sense this truth intuitively and regard demons somewhat skeptically.

Regarding the similarity (or analogy) of the elements of old Ukrainian spirituality to the elements of Biblical origin, the French theologian, Louis Bouyer mentions it in his works, *Orthodox Spirituality and Protestant and Anglican Spirituality*, (New York: Seabury Press, 1969), pp. 13-14.

нікому служити чи бути під чиєюсь владою. Своїх рабів вони не лишають у неволі назавжди, але визнають для неволі певний час, а потім дають вибір: чи хочуть вони повернутися на батьківщину з певною нагородою, чи позостатися в них, уже як вільні земляки."

„Слов'яни сердечні до чужинців, гостять їх у себе, і дружньо провадять їх з місця на місце, куди їм треба. А коли через недбальство господаря стане гостеві яка кривда, то проти такого господаря озброюється його сусід, бо кривда для чужинця, то безчестя для всіх."

Ібн-Русте, араб, (X століття) про русичів писав, що вони „шанують чужинців і ласкаво з ними поведуться, а коли ті здаються під їхню опіку, боронять їх від усякої пригоди."

Саксонський історик Відукінд (кінець X століття) пише: „Слов'яни загартовані й терпеливі, звиклі до найлегшого життя. Вони готові жити й найубожче, аби тільки мати дорогу їм волю."

Інший західний історик, Гельмольд (XII століття) про гостинність балтійських слов'ян написав: „Я довідався сам на собі, про що давніше тільки чув з оповідань, що нема роду привітнішого від слов'ян через їх гостинність."

А один західний місіонер XII століття про слов'ян написав: „Чесність їх така, що вони зовсім не знають крадіжі й обману. Не видно в них ані замків, ані ключів, — своїх скринь вони не замикають" („Татьба не йменується між ними", тобто крадіжі вони не знають).

Інші західні місіонери просто дивувалися, „як це в царстві диявола (серед неохрещених слов'ян) вони бачать таку покору та гостинність."

Врешті погляньмо, що пише вже згадуваний Прокопій (VI стол.) про суспільно-політичний лад серед наших предків:

„Народ цей не управляється однією людиною (згадаймо наші віча — С.Я.), але здавна живе в демократії. Тому про все, що для них добре, чи зле, вони

Emperor Maurikius (VI cent.) wrote that the Slavs are very patient and freedom-loving. "They do not want to serve anyone or to be under someone else's rule. They do not leave their slaves in bondage forever, but designate slavery for them for a certain time and then give a choice: to return to their homeland with a definite reward, or to remain with them, already as free countrymen."

"The Slavs are cordial towards foreigners, they host them in their homes, take them amicably from place to place wherever they need. When, through the master's negligence, some harm is done to the guest, it means dishonour to all."

Ibn Ruste, an Arab (X c.), wrote about the Rus' people that they, "respect foreigners and get along graciously with them, and when they submit themselves under their care, they defend them from all mishaps."

The Saxon historian, Vidukind (end of the X century), writes: "The Slavs are hardened and patient, accustomed to an easy life. They are prepared to live in most impoverished circumstances, if only they have their highly-priced freedom."

Another western historian, Helmold (XII century), wrote this about the hospitality of the Baltic Slavs; "I discovered for myself, what I had heard earlier from narrations, that there is no other so affable a race as the Slavs through their hospitality".

One western missionary of the XII century wrote about the Slavs: "Their honesty is such that they do not even know theft and deception. One can see neither locks nor keys at their places, they do not lock their trunks." ("Theft is not even named among them.")

Other western missionaries marvelled at "how in this kingdom of the evil-one (among the unbaptized Slavs) they see such humility and hospitality."

Finally let us examine what the previously mentioned Prokopius (VI cent.) writes about the social-political order among our ancestors: "This race is not governed by one person (let us recall our communal

радяться разом,” хоч він і нарікає, що слов’яни „не-надійні в перемовах.”

Тут варто ще згадати чесноту братолюбія, відому в нас і у формі побратимства та чесноту згоди. Чеснота згоди дуже гарно оспівана в нас у народній пісні „Де згода в семействі”, яку співали при нагоді родинних гостин, а на Волині — в час гостини „колодкою”. Проте чеснота згоди та побратимства стояла високо ще в старовину; з приходом Християнства в нас був зложений спеціальний „Чин братотворенія”, тобто — Чин побратимства та „Молитва, умиревающая во вражді сущих” — молитва на примирення ворогуючих.¹⁵

Але все це, що я тут згадую, що наводжу — це не тільки записи наших літописців, нотатки чужинецьких хронікарів та обсерваторів; усе це — то історичний досвід української людини, — глибокий внутрішній досвід, який кував душу й духа української людини, що й становить її істоту по сьогоднішній день. І коли нам ставиться питання, звідки ми та чиї ми діти, — ми знаємо, що сказати; ми маємо свою шинувшину, знаємо свою історію, — знаємо що відповісти, кому треба, а особливо сказати нашим дітям, якого вони роду.

І так, наша гостинність, наша ніжність, наша емоційність — це віковичний досвід і віковичні етичні закони нашого народу. Багато з того, що було сказано про етичність і добродушність українця відноситься до часу, коли наші предки Християнства не знали, а керувалися природженими їм норовами, — бо добрі норови притаманні всім людям, як про це говорив Ап. Павло (Рим. 2:14). Сам Ісус Христос виявляв, що й поза домом Богом обраного Ізраїля бували люди вірцевої віри і доброго серця (Мт. 8:10; 15:28 і ін.).

¹⁵ Вищезгадані документальні дані я цитую з праці Михайла Возняка, *Історія української літератури*, том I, стор. 7; та з праці Митр. Іларіона, *Дохристиянські вірування українського народу*, стаття „Вдача й суспільне життя наших предків,” друге видання, (Вінніпег: Інститут Дослідів Волині, 1981), стор. 340-363.

councils — S. J.), but has lived in democracy from the past. That is why they deliberate together about everything, whether it is good or bad for them," although he accuses that the Slavs, "are unreliable in the adherence to treaties".

It is noteworthy to mention here the virtue of brotherly love, familiar to us in the form of blood-brotherhood and of the virtue of harmony. The virtue of harmony is very beautifully sung among us in the folk song, "Where there is harmony in the family", which was sung during family gatherings, in Volynia at the time of celebrating the "Kolodka" [a padlock]. Therefore, the virtue of harmony and fraternity stood high yet in ancient times; with the coming of Christianity we had a special service composed: "Act of Fraternalization," that is, Rite of Brotherhood and "Prayer for the pacification of the inimical."¹⁵

But everything that I mention here, are not only the records of our chroniclers, the remarks of foreign chroniclers and observers; all this is the historical experience of the Ukrainian people — the deep internal experience which moulded the soul and spirit of the Ukrainian ethnic entity, which established its disposition to the present. When we are questioned from whence we come and whose children we are, we know what to respond; we know what to answer those who ask, and especially to tell our children what roots they belong to.

Thus our hospitality, our fondness, our sensitivity, are the everlasting ethical laws of our people. Much of that what has been said about ethics and kind-heartedness of the Ukrainian is related to the time when our forefathers did not know Christianity and were governed by their innate customs — for good habits are natural for all people, as Apostle Paul speaks about this (Rom.

¹⁵ The above-indicated documental data I cite from the work of Mykhaylo Vozniak, *The History of Ukrainian Literature* (Ukrainian), vol. I, p. 7; and from the work of Metropolitan Ilarion, *Pre-Christian Beliefs of the Ukrainian People*, article. "The Character and Social Life of Our Ancestors," second edition, (Winnipeg: Research Institute of Volyn, 1981), pp. 340-363.

З прийняттям Християнства чеснота гостинності й добродушності набрала нового значення. Вона глибоко позначилася на державному ладі Княжої Русі, на її праві і стала центральною в процесі виховання дітей і всього народу. Згадаймо лише явище поучень батьків дітям у формі передсмертного заповіту, або й те, що основною рисою наших монастирів були суспільні турботи, діла милосердя, опіка над убогими, упослідженими тощо.¹⁶

Далі, суспільно-етичні засади життя були дуже сильні в програмі наших історичних братств та в свідомості народу взагалі. Митр. Іларіон вказує на дуже помітне явище серед нашого народу. Ми вже говорили про чесноту гостинності. Гість, гостине трактування його ставилося в нас винятково високо. І крім того, що ця чеснота виступає дуже виразно в таких назвах, як „гостинниця”, „госпіталь” (в нас „шпиталь”), — в нас навіть головні дороги, якими проїжджали чужоземні купці та інші люди називалися „гостинцями.”¹⁷

Гостинність і породжуюча її емоційність доводили навіть до того, що вони засліплювали політичну прозорливість наших провідників, прикладом чого може бути короткозорість довірливості полякам з боку Богдана Хмельницького і ін.

Проте говорячи про ідеальний бік суспільно-етичного життя і благородних норів українського народу, не можна забувати, що й у нас проявлялася пристрасть зради; що й у нас були князі братовбивці, відомі як окаянні, були князі довгоруки, й „боголюбські”, були князі крамольники, були в нас галагани, була кочубеївщина, були козацькі „чорні ради”, ми не раз „самі себе звоювали”, як писав гетьман Іван Мазепа, було безхребетне служення чужим інтересам, було в нас немало зрадництва за нових часів з братовбивчим бандитизмом включно.

¹⁶ Дивись G. P. Fedotov, *The Russian Religious Mind*, vol. one, p. 396.

¹⁷ Митр. Іларіон, *Дохристиянські вірування українського народу*, стор. 350.

2:14). Jesus Christ Himself revealed that beyond the home of God-chosen Israel there existed people of exemplary faith and kind heart (St. Matt. 8:10; 15:28, and others).

With the acceptance of Christianity the virtue of hospitality and kindness assumed new significance. It became deeply ingrained at the state level of Princely Rus', on her laws and became prevalent in the process of the education of children and of all the people. Let us mention only the phenomenon of the instructions of parents to their children in the form of a will (prior to death or with it), the basic features of our monasteries which were the social concerns, deeds of mercy, protection over the poor, the despised, and so forth.¹⁶

Furthermore, the social-ethical principles of life were very strong in the program of our historical brotherhoods and in the consciousness of the people in general. Metropolitan Ilarion points out a very perceptible phenomenon among our people. We have already spoken about the virtue of hospitality. The guest and his hospitable treatment were regarded as an exceptionally high virtue. Besides that, this virtue emerges very clearly in such names as "hostynytsia" (hostel) and "hospital", even our main roads along which foreigners and others travelled were called "hostynets" (highways).¹⁷

Hospitality and its begetting sentimentality have led to the point that they have dazzled the political perceptiveness of our leaders, an example of which can be the short-sighted trust in the Poles of Bohdan Khmelnytsky and others.

However, speaking about the ideal side of the social-ethical life and the noble customs of the Ukrainian people, one cannot forget that the vehemence of treason also had become manifest. We had fratricides of princes, known as ungodly; we have had "long-armed"

¹⁶ See G. P. Fedotov, *The Russian Religious Mind*, vol. one, p. 396.

¹⁷ Metropolitan Ilarion, *The Pre-Christian Beliefs of the Ukrainian People* (Ukrainian), p. 350.

Але всі людопротивні прояви дуже скоро зводили на себе осуд совісті кращої частини нашого народу, як це видно з характеристики злочинців „окаянними”, „довгорукими” і т. ін. Подібні злочинні вчинки стали п'ятном на лоні української істоти. Проте формативний і будівний вплив на розвиток української людини мав інший історичний досвід. І то на цей досвід пробується звернути увагу в даних міркуваннях.

yet overtly God-loving princes, we had rebellious princes, we had *kochubeiivschyna* (betrayals and treacheries), we had kozak "black councils". Many times we warred our own selves, as Hetman I v a n M a z e p a wrote, there were spineless services for foreign interests, we had many betrayals at our own time with fratricidal banditism included.

But all misanthropic manifestations very quickly brought upon themselves the judgment of the conscience of the better part of our nation, as this is evident with the characteristics of criminals, "the cursed," the "long-armed" and others. Similar nefarious deeds have become a stain on the Ukrainian countenance. However, the formative and constructive influence upon the development of the Ukrainian person had a different — the positive historical experience; it is to this experience that attention is being directed in the given reflections.

IV. ДОСВІД З ЦАРИНИ КУЛЬТУРИ і КНИЖНОЇ НАУКИ

Хто читав мою статтю „Вісь духової орієнтації українця” (в книжці **Духовість українського народу**, Інститут Дослідів Волині, Вінніпег, 1983), або студію професора Олега Підгайного про походження Києва, тому ясно, що історія нашого народу сягає далеко далі в старовину, як про це загально мислиться. Бо, згідно з даними, які я наводжу, наші предки мали майже регулярні стосунки з Візантією, починаючи десь від IV століття; ранні візантійські документи також говорять про росів, про їхні походи на Візантію (див. моя згадана праця стор. 47) тощо.

Щождо походження міста Києва, то, згідно з археологічними даними, проф. О. С. Підгайний приходить до заключення, що Київ був оснований десь за час II і I століття до народження Христа.¹⁸ А грецькі колоністи почали появлятися на українських берегах Чорного моря ще з VII стол. до нашої ери.¹⁹ Отже й стосунки наших далеких предків з греками, треба вірити, мусіли початися далеко раніше, як це припускається. Коли греки з давен-давна мали письмо і мали добре розвинену писемну культуру, — очевидно, що й наші предки знали про це явище, — і вже хоч би тільки завдяки їх стосункам з греками²⁰ могли

¹⁸ Дивись його стаття „Походження Києва,” **Вісник СКВУ** ч. 1(10), 1982.

¹⁹ С. Мішко, **Нарис ранньої історії Руси-України**, (Нью Йорк-Торонто-Мюнхен: Українське Історичне Товариство, 1981), стор. 36.

²⁰ Я, особисто, не дуже охочий пов'язувати появлення явищ культури із зовнішніми впливами, бо вважаю, що дані культурні явища можуть появлятися серед людей незалежно від посторонніх впливів; багато бо з них являються висновком і продуктом певного рівня культурного розвитку народів. Щождо впливологів, то вони часом доходять до абсурду. Наведу приклад: мені одного разу доводилося слухати доповідь науковця-спеціаліста про „Слово про Ігорів похід.” Доповідач витратив половину часу своєї доповіді на докази геніяльності автора „Слова.” Доказавши цю ге-

IV. EXPERIENCE FROM THE FIELD OF CULTURE AND LITERARY EDUCATION

Those who have read my article, "The Axis of the Spiritual Orientation of the Ukrainians", (in the book *The Spirituality of the Ukrainian People*, Research Institute of Volyn, Winnipeg, 1983) or the study of Professor Oleh Pidhainy on the origin of Kiev, should see it clearly that the history of our nation extends much further into antiquity than it is commonly presumed. For, according to data which I suggest, our forefathers had almost regular relations with Byzantium, beginning some time from the IV century; the early Byzantine documents also speak about the Rus', about their campaigns against Byzantium (See my mentioned work, page 47), and so on.

As for the origin of the city of Kiev, then according to archaeological data, Prof. O. S. Pidhainy comes to the conclusion that Kiev was founded sometime in the second or first century before the birth of Christ.¹⁸ Greek colonists began to appear on the Ukrainian shores of the Black Sea in the VII century before the new era.¹⁹ Therefore, the relations of our ancient ancestors with the Greeks, it should be believed, must have begun much earlier than it has been accepted. When the Greeks from long ago had writing and a well-developed written culture, it is evident that our forefathers, too, knew about this phenomenon, and already, due to their relations with the Greeks²⁰ could have developed their

¹⁸ See his article "The Origin of Kiev," *Visnyk W.C.F.U.*, no. I(10), 1982.

¹⁹ S. Mishko, *Outline of Early History of Rus'—Ukraine (Ukrainian)*, (New York, Toronto, Munich: Ukrainian Historical Society, 1981), p. 36.

²⁰ I, personally, am not willing to connect the appearance of phenomena of culture with external influences, for I regard that the given cultural phenomena can appear among people independently from outside influences; for many of them appear as the conclusion and product of a definite level of cultural development of nations. As far as the "influensoologists" are concerned, they sometimes border on the absurd. I shall cite an example: at one time I had the opportunity to listen to the

розвинути свою писемну культуру. По суті, виходить, що вона в нас справді була ще до місії братів Кирила й Мефодія, що ніби перші принесли нам слов'янське письмо. Навпаки, документальні дані є на те, що коли Константин був р. 860-861-го в Херсонесі, то там він знайшов Євангелію та Псалтиря, „руськими письментами” писані.²¹ Виходить, що в нас було своє письмо далеко до Першого Хрещення Русі 861 р., бо зверхник „скитських ченців” переписувався з африканцями ще в 6 стол.²² А як було письмо, то була й книжна культура. Інакше Іларіон I, в своїм „Слові про Закон і про Благодать” не міг би був сказати, що йому сучасні русичі — це ті, що вже „доволі наситилися книжної насолоди.”²³

За часу Володимира Великого письменність і книжна освіта вважалася настільки важливою, що Володимир насилу збирав дітей до шкіл, щоб навчати їх саме цієї книжної освіти й культури.²⁴

Ми вже чули, як поважно про „книжну насолоду” говорив Іларіон I десь у 30-их чи 40-их роках XI століття. А тридцять років по цьому, в **Збірнику Святослава** з 1076 р. „книжне читання”, тобто книжну культуру й освіту ставилося так високо, що там поставлено категоричне твердження, „Добро є, браття, книжне читання, тим більше всякому християнинові: щас-

ніяльність, доповідач почав шукати зразків, якими міг покористуватися наш геніяльний автор, складаючи своє „Слово.” Я не думаю, що генієві киче потрібні якісь зразки, або що він може творити тільки під впливом якогось іншого твору.

²¹ Дивись Проф. Д-р Іван Огієнко, **Повстання азбуки й літературної мови в слов'ян**, видання друге, (Вінніпег: Інститут Дослідів Волині, „Слов'янське письмо перед Костянтином” там же, стор. 22-36; 54-68.

²² Hans Lietzmann, **Mass and Lord's Supper — A Study of the History of Liturgy**, Leiden E. J. Brill, 1979, p. 3

²³ „Слово про Закон і про Благодать” в книзі **Українська Церква** Митр. Іларіона, (Вінніпег: Консисторія УГПЦК, 1982), стор. 346.

²⁴ Там же, стор. 78.

written culture. The gist of it is that we most certainly had this culture prior to the missions of brothers Cyril and Methodius, who, as it seemed, first brought us the Slavic script. On the contrary there are documental data that when Constantine was in Kherson in the year 860-861, he found there the Christian Gospel and the Psalter "written in Rus' scripts."²¹ It appears that we had our writing long before the First Baptism of Rus' in 861, for the chief of the "Scythian monks"²² corresponded with Africans in the VI century. And if there was a script, then there was literary culture. Otherwise, Ilarion I, in his "Discourse on the Law and on Grace," could not have said that the contemporary Rus' — were those who were already "sufficiently satiated with literary sweetness."²³

During the time of Volodymyr the Great, learning and literary education were regarded so important that Volodymyr forcefully gathered children to schools in order to teach them this same literary education and culture.²⁴

We have already heard in what a dignified manner Ilarion I spoke (sometimes in the 30s or 40s of the XI century) about the "literary delight." Thirty years after this, in the Collections of Svyatoslav, in the year 1076, "literary reading," that is literary culture and education, was placed so highly that there is inserted

lecture of an expert about "The Tale of Ihor's Campaign." The speaker spent half of the time of his lecture proving that the author of "The Tale" was a genius. Having proved this point, the lecturer began to seek for models, by which the genius author was guided when composing his "Tale". I do not think that a genius necessarily needs some models, or that he can create only under the influence of some other work.

²¹ See Prof. Dr. Ivan Ohienko, *The Origin of the Alphabet and Literary Language among the Slavs* (Ukrainian), second edition, (Winnipeg: Research Institute of Volyn, 1976), p. 7. And more about this in his article "Slavic Writing before Konstantin", *ibid.*, pp. 22-36; 54-68.

²² Hans Lietzmann, *Mass and Lord's Supper — A Study of the History of the Liturgy* (Leiden, E. J. Brill, 1979), p. 3.

²³ "Discourse on the Law and Grace" in the book, *The Ukrainian Church*, (Ukrainian), Metropolitan Ilarion, (Winnipeg: Consistory of the U.G.O.C.C., 1982), p. 346.

²⁴ *Ibid.* p. 78.

ливі, бо, каже ті, котрі бажають його свідоцтва, — всім серцем знайдуть його.”²⁵

Так розвивалася ця традиція за Княжої Русі, так вона пізніше підтримувалася діяльністю братств, а за Козаччини книжна освіта вже охоплювала весь український народ, — на велике диво мандрівникам чужинцям. Арабський подорожній, Павло Алепський, оглянувши Козацьку Україну 1653 р., у своїх споминах написав, що на Україні

„Люди вчені, любуються в науках та законах, вони гарні знавці риторики, логіки і всякої філософії. У них там розглядають всякі поважні питання... Починаючи з Рашкова, по всій козацькій землі дивний та гарний факт спостерігали ми: всі вони, за малим винятком, грамотні, навіть більшість їхніх жінок та дочок уміють читати і знають порядок служб церковних та церковні співи; священники навчають сиріт і не дають їм тинятись неуками по вулицях... А дітей у них більше ніж трави, і всі вони вміють читати, навіть сироти.”²⁶

І так в усі часи. Навіть за часів великої руїни, коли наш народ був повно уярмлений силами Москви-Ст. Петербургу, просвіта нашого народу продовжувалася силами мандрівних учителів, т. зв. „дяків пиворізів”, поки цариця Катерина не припинила і їхнього руху спеціальним указом з 1783 року.²⁷

Тут варто зазначити, що стара українська традиція мандрівного учительства була відроджена і сильно позначилася за піонерських часів у просвітянському русі учителів у Канаді; але традицію цю чомусь

²⁵ М. Возняк, *Історія української літератури* том I, (Львів: 1920), стор. 76.

²⁶ Зведення цих висловів Павла Алепського, що подорожував по Україні 1653 року зо своїм батьком Макарієм, Патріархом Антіохійським, наводжу з праці проф. І. Огієнка *Українська Культура*, видання третє, (Вінніпег: Т-во Волинь, 1970), стор. 32-33.

²⁷ Дивись моя стаття „Мандрівні дяки-пиворізи”, *Календар Рідна Нива* на 1974 рік, стор. 108-116. У русі мандрівних учителів бували кращі сини українського народу, як ось філософ Григорій Сковорода, композитор Артем Ведель, багато студентів Києво-Могилянської Академії і ін. шкіл.

the categorical assertion, "Literary reading is good, brothers, the more blessed is it for every Christian, for, as they say, that those who wish its evidence they will find it with all their hearts."²⁵

Thus this tradition spread during the Princely Rus' and later it was supported by the activities of the brotherhoods. At the time of the Kozaks literary education encompassed the entire Ukrainian nation — to the great marvel of itinerant foreigners. The Arabian traveller, Paul of Aleppo, having viewed Kozak Ukraine in 1653, wrote this in his memoirs:

The people are educated, they delight in learning and the law, they are fine learners of rhetoric, logic, and all kinds of philosophy. They examine all kinds of questions carefully... Beginning from Rashkov in the Kozak land, we observed a marvellous and beautiful fact: they all, with few exceptions, are learned; even the majority of their wives and daughters know how to read and know the order of Church services and hymns. The priests teach orphans and do not permit them to ramble, unschooled, along the streets... They have more children than grass, and they all, including the orphans, know how to read.²⁶

Thus it has been at all times. Even during the times of the great ruin when our nation was entirely subjugated by the powers of Moscow-St. Petersburg. The enlightenment of our people was continued by the efforts of the itinerant teachers, the so-called "Pyvorizy Cantors," until Empress Catherine put a stop to their movement by a special decree in 1783.²⁷

²⁵ M. (N.) Vozniak, *The History of Ukrainian Literature* (Ukrainian), vol. I (Lviv: 1920), p. 76.

²⁶ The citation of these expressions of Paul Alepsky, who travelled in Ukraine in 1653 with his father, Makariy, the Patriarch of Antioch, I quote from the work of Prof. I. Ohienko *Ukrainian Culture* (Ukrainian), third edition, (Winnipeg, Society of Volyn, 1970), pp. 32-33.

²⁷ See my article, "The Wandering Cantors-Pyvorizy," *Calendar "Ridna Niva,"* for the year 1974, pp. 108-116. In Rus' the itinerant teachers were regarded as the "better sons" of the Ukrainian people. Among them were the philosopher Hryhoriy Skovoroda, the composer Artem Vedel, many students of the Kievan Mohylianska Academy, and of other schools.

пов'язується з утопійним народовством, (навіть з російською толстовщиною), яке по дусі було нам чужим рухом. Народовство, особливо галицьке, було антиклерикальне, а релігійними ідеями послуговувалося лише про людське око, задля простих людей... Це була прийнята народницька практика, на що, між іншим, звертав увагу італійський дослідник, Франко Вентурі.²⁸

Багато-чого на ниві української культури припинили й знищили наші поневолювачі, а особливо вони душили гін нашого народу до освіти. Проте рух до освіти в нас сильно проявився у феномені товариств „Просвіти”, який живе по сьогоднішній день. А книжна культура навіть святкується щороку в місяці жовтні, що і є в нас „місяцем книжки”.

Оце наш історичний досвід, досвід високої культури й книжної освіти, — досвід, який залишив на нашому народному організмі незнищиме позначення.

Завдяки своїй природній вдачі й любові до правди і науки, українці являються високо обдарованими людьми. Нещастя ж наше полягає лише в тому, що дуже мало з наших талановитих людей мають змогу нормально творчо проявлятися; в самому нашому середовищі не має можливостей на те. Ті ж, які знаходять можливість на творче самовиявлення десь інакше, роблять це поза нашим середовищем... Там часто і загублюються.

²⁸ Franco Venturi, **Roots of Revolution**, (New York: The Universal Library, Grosset & Dunlap, 1966), p. 309.

Here it is noteworthy to indicate that the old Ukrainian tradition of itinerant teachers was regenerated and became strongly distinguished during the pioneering times in the enlightenment movement of teachers in Canada; but this tradition is, for some reason, connected with the Narodovstvo — Populism (even with Russian Tolstoism) which, in spirit, was a foreign movement for us. The Narodovstvo or Populism, especially Galician Populism, was anti-clerical, and it took advantage of religious ideas only for appearance's sake on behalf of the ordinary people . . . This was the accepted populist practice to which the Italian researcher, Franco Venturi, drew attention.²⁸

Much of what our oppressors stopped and destroyed in the field of Ukrainian culture, they especially stifled the impetus of our people for education. Nevertheless our movement for education became strongly manifest in the phenomenon of the societies of "Prosvita" [Ukrainian organizations for the promotion of education and culture among the people in general, cf. Adult Education — translator's note], which exist up to the present time. Literary culture is celebrated annually during our "Book Month" in October.

This is our historical experience: experience of high culture and literary enlightenment, experience which left on our national organism an indestructible mark.

Owing to their natural disposition and their love for truth and knowledge, Ukrainians are regarded as being highly gifted people. Our problem lies only in the fact that very few of our talented people have the possibility to reveal themselves by their normal creativeness, for due to our very circumstances, many do not have the possibilities for it. Those who do find the possibility for creative self-expression, do so somewhere else. Thus they often "lose themselves."

²⁸ Franco Venturi, *Roots of Revolution*, (New York: The Universal Library, Grosset and Dunlap, 1966), p. 309.

V. ДОСВІД ЗМАГАНЬ І ВОЯЦЬКОЇ ХОРОБРОСТІ

Досвід з воєн та взагалі воєнної боротьби хоч і негативний, — але надзвичайно важливий фактор у ділі вироблення характеру народу, як і в ділі оживлення його духа. І то навіть тоді, коли даний народ зазнає поразки. Вистачить лише згадати силу духа „Слова про Ігорів похід” з 1185 року. Тоді в боротьбі з половцями наші русичі зазнали цілковитої поразки; але як поетична розповідь про цю трагедію зворушуюче нашого духа сьогодні!

Досі ми мало коли говорили про духове значення подібних поразок, тобто про їх будівне, позитивне значення. Проте досить застановитися над тим, яке глибоке враження робить на нас пісня й муза епічного змісту, щоб усвідомити собі цю правду на основі особистих переживань, викликаних духом даної епічної пісні. А почавши від „Слова про Ігорів похід” у нас оспівано багато воєн, багато воєнних пригод, переживань і все вложено в резервуар народної пам’яті.

Коли йдеться про війни — а в нас від Княжої доби вони були переважно оборонного характеру, — то не трудно бачити, що у випадкові нашого народу, ідеали боротьби були широкого універсального значення. У нас загарбницько-імперіялістичних цілей не переслідувалося ніколи. Навпаки, від найдавніших часів у нас стояла потреба оборони своєї волі, тобто свого політично-суспільного устрою; а в нас він завжди мав демократичне забарвлення (згадаймо давні віча, козацькі ради, оповідання чужинців про велику любов свободи у наших предків). До того ж від самого початку офіційної християнізації нашого народу, ми були у винятковій ситуації і мусіли стояти в постійній потребі оборони і своєї Православної Віри і всієї християнської Європи.

Ідеал боротьби за віру вперше був наголошений у „Слові про Ігорів похід” з 1185 року; він безнастанно наголошувався в козацьких думах та в піснях ман-

V. EXPERIENCE OF STRUGGLES AND MILITARY GALLANTRY

The experience in wars and military struggles, in general, is negative, but it is an unusually important factor in the matter of character formation of the people, as also in the matter of revival of its spirit. This is so even when the given nation is suffering defeat. It is sufficient to mention here what strengthening of the spirit one sustains from reading of "The Tale of Ihor's Campaign" in the year 1185. At that time our Rus', in conflict with the Polovtsi, suffered complete defeat; but how the poetic narration about this tragedy stirs our spirit today!

Thus far we have spoken little about the spiritual significance of similar defeats, that is, about their constructive, positive significance. Therefore, it is necessary to dwell upon the fact of what a deep impression the songs and muses of epical content make on us, in order to make oneself aware of this truth on the basis of personal experiences, i.e., one evoked by the spirit of the given epic song. Beginning with "The Tales of Ihor's Campaign," we sing about many wars, about many military adventures and experiences preserved in the reservoir of our national memory.

When it is the subject of wars, and in our case from the Princely Era (10th to 13th centuries) they were mostly of the defensive nature, then it is not difficult to see that in the case of our people, the ideals of struggle were of a wide universal significance. We were never accused of aggressive imperialistic gains. On the contrary, from the ancient times we were in the need to protect our freedom, that is, our political-social system; and in our case it always had the democratic principle in mind (let us recall the former "vit-cha," the communal councils, the kozak councils, foreign narrations about the great love of freedom of our forefathers). In addition to that, from the very begin-

дрівних співців. Там ідеал „Руської землі”, ідеал хоробрості й войовничості, ідеал „ясних зір” рідного краю, ідеал „народу хрещеного”, гасла боротьби „За Віру Православну!” — це безнастанна і домінуюча тема, — тема ніколи не закінчена, а жива й актуальна навіть за нашого часу.

Взагалі, ідеал боротьби й хоробрості, ідеал козацтва, — це дуже частий і сильний елемент у Кобзарі Т. Шевченка, постійна тема патріотичних оповідань, вояцької музи тощо. Ще й тепер пригадується, як залюбки в дитячих роках ми слухали оповідань про боротьбу нашого народу з турками, татарами, з мадярами, поляками, з москалями. Предмет цих оповідань не раз переводився в хлоп'ячу гру, — і з яким-то задоволенням та піднесенням у тих іграх завдавалося поразки всяким напасникам на наш народ! Зайво й говорити про те, як глибоко все це позначувалося на виробленні національної свідомості, на формуванні самої істоти української людини.

В таких процесах, треба знати, людина пізніших часів переймається духом та досвідом минулого, — просто стає учасником колись бувалих подій. А в нас їх було багато. Згадаймо деякі з них, а втім згадаймо особливо ті, які були подіями універсальних масштабів. В контексті даного мислення — це предмет великого значення. Тут особливо формативну силу мають згадки і про ті війни-події, які закінчувалися для нас трагічно. Ось деякі з них, в ряді інших уваги гідних історичних фактів:

1. Похід князя Ігоря на половців 1185 р.: Наші пращури, старі-давні русичі бували в багатьох походах — особливо проти Візантії й зазнавали в тих походах різних пригод, що пізніше ставали предметом оповідань, пісень, приповідок — фолкльору.

Особливої уваги заслуговує славний похід войовничого Святослава проти хозар 965 року. Тоді хозарська держава (хозари були жидівського віроісповідання) була знищена навіки.

Бували в нас довгі й часті війни проти азійських кочовиків, наприклад, печенігів, половців і Київ дов-

ning of the official Christianization of our nation, we were in an exceptional situation and need to stand in the permanent readiness to defend our Orthodox Faith and all Christian Europe.

The ideal of struggle for faith was first of all accentuated in "The Tale of Ihor's Campaign" of 1185; it was unceasingly accentuated in the Kozak meditations — the "Dumas," and in the songs of the wandering minstrels. There the ideal of "Rus' land," the ideal of valour, the ideal of the "bright stars" of one's own country, the ideal of the "baptized people," the war slogans "For the Orthodox Faith!" was the pervading and dominating theme — the theme that is never completed, but is continuing even in our times.

In general, the ideal of struggle and gallantry, the ideal of the "kozak," is a very clear and strong element in T. Shevchenko's *Kobzar*, the permanent theme of patriotic oral traditions of our epic muses, and so forth. Even now we are reminded how eagerly in childhood years we listened to the narrations about the struggle of our nation with the Turks, the Tatars, the Magyars, the Poles, and the Moscovites. Many times the subject matter of these narrations was transformed into boys' games, and with what satisfaction and enthusiasm in those games victories were achieved in all kinds of aggression against our people! It is needless to speak how significant all this was in the development of national consciousness and in the formation of the ethnic entity of the Ukrainian people.

In such processes it is necessary to know that the person of later times is impressed with the spirit and experience of the past and becomes a participant of former events. We have many of these. Let us recall some of them, and in doing so, let us remember especially those which were events of universal dimensions. This is a subject of great significance in the content of the given reflection. Here the recollections about these war-deeds, which ended tragically for us, have particular formative significance. Here are some of them in the range of other matters of deserving historical facts:

го стояв проти них і перемагав їх; особливої й славної перемоги над половцями зазнав Великий князь Київський, Святослав III Грозний 1184 року. Проте найбільш оспіваний і психологічно найбільш важливим став трагічний похід на тих же половців відчайдушного новгород-сіверського князя Ігоря 1185 р. Тоді русичі зазнали повної поразки. І та поразка була така несподівана і така велика, що вона стала предметом нечуваного в нашу старовину оспівання в політично і психологічно переважному творі „Слово про Ігорів похід”.

Зміст, світ і дух цього „Слова” дійшов до народної свідомості щойно за нових часів, але він сьогодні впливає на почуття українця особливо глибоко. Проте в народній пам’яті, в переказах, у фолкльорі сама правда, що стала змістом „Слова” була живою завжди і вона будила українську істоту до самоусвідомлення й до чину в кожний момент нашого історичного досвіду, — історичного процесу. А нам сьогодні треба знати, що в тому „Слові” говориться і про те, що вже за Княжої Русі в свідомості русичів дуже виразно виступали ідеали універсальних масштабів; бо ж не випадково автор „Слова” поздоровляв русичів за те, що вони борорилися „за християни на погання полки!” І то за ті ідеали автор „Слова” співав: „Князем слава а дружині!”

Не знаю, чи є такий українець, який може читати згадуване тут „Слово” без душевного піднесення, без зворушення. А треба знати, що такі психологічні зворушення й відпечатування на людській істоті мають виняткове значення, — саме в процесі формування етно-психологічної сутності цієї істоти.

2. Козацька доба і деякі мало згадувані факти: Козацький рух і взагалі козаччина — це винятково український феномен, — але такий феномен, про якого знала вся західна Європа. Там творилися легенди про козаків. Це навіть приваблювало якогось відчайдушного шотландця стати козаком. Він відомий як Максим Кривоніс, або Перебийніс, — голосний, але й авантюристичний полководець Богдана Хмельницького.

1) *The Campaign of Prince Ihor against the Polovtsi in 1185*: Our ancestors, the ancient Rus', participated in many campaigns — especially against Byzantium and experienced many adventures in these campaigns, the subject matter of narratives, songs, proverbs — folklore. The famous campaign of the militant Sviatoslav against the Khazars in 965 merits particular attention. At that time the Khazar state (the Khazars were of the Jewish faith) was destroyed forever.

We waged long and frequent wars against the Asiatic nomads, for example, the Pechenegs and the Polovtsi; ancient Kiev fought them for a long time, subdued them, and in 1184 the Great Kievan Prince Sviatoslav III Hrozný attained the most famous conquest against the Polovtsi. However, the tragic campaign in 1185 against the Polovtsi of the valorous Novhorod-Siversky Prince Ihor became the most sung and psychologically the most important. At that time the Rus' experienced complete defeat. So unexpected and so great was the defeat that it became the theme of the very important political and psychological work, "The Tale of Ihor's Campaign."

The contents, the light and the spirit of this „Tale” came to our national consciousness just recently, but today it influences the feeling of the Ukrainians in a particular way. However, in our national memory, in oral traditions, in folklore, the very truth which became the contents of "The Tale" was always alive; it awakened the Ukrainians to self-consciousness and to action at every moment of our historical experiences, our past processes. Today we need to know that the subject matter of that "Tale" deals with the ideals of universal dimensions which emerged very clearly in the awareness of Ancient Rus'. The author of the "Tale" did not fortuitously greet the Rus' for the fact that they fought for Christians against pagan forces. It is for these ideals that the author of "The Tale" sang, "Glory to the Princes and their warriors!"

I do not know if there is a Ukrainian who can read "The Tale" mentioned here without spiritual elevation,

Козаки стояли за волю, за правду та за Віру Православну. Проте вони не раз ставали в обороні європейської цивілізації взагалі, що була загрожена турками. І тут козаки відігравали вирішальну роль. Ось деякі приклади:

(а) Війна з турками під Хотином 1621 р.: 1620 р. турки почали війну з Польщею і завдали полякам великої поразки. В обличчі такої загрози, поляки впросили собі до помочі козаків. Козаки погодилися виступити проти турків (це ж спільний ворог) і вислали проти них сорок тисяч свого війська, що пішло в бій під проводом П. Сагайдачного. Поляків було понад тридцять тисяч. Під час одномісячної боротьби під Хотином проти 150-тисячної турецької армії, козаки, влучними маневрами, врятували польське військо, а туркам завдали великих утрат. Турки загрожували не тільки Польщі й Україні, а всій християнській Європі. Але, хто дає признання українцям-козакам за ту перемогу?

(б) Війна під Хотином 1673 року: Перша хотинська поразка і хотинський мир між турками і поляками спокою Польщі не забезпечив. Турки виступили проти Польщі 1673 року. Тоді Ян Собеский запросив собі козаків і при їх допомозі (знову під Хотином) завдав туркам другої поразки.

(в) Турки під Віднем 1683 року: Турки ніколи не переставали думати про підбиття свієї Європи. Вірні своєму войовничо-місійному іслямові, вони пустилися на християнську Європу 1683 р. і підступили під Відень. Загрожена Європа поставила свої війська під команду вже прославленого за перемогу над турками Яна Собеского; але він всю надію покладав тільки на козаків, бо сам признавався, що „без тих людей ми не можемо обійтися”.²⁹ Козаки погодилися стати проти турків знову і вислали до Відня свої війська під проводом гетьмана Степана Куніці. Тут знову, спритними маневрами, козаки наскочили на турків несподівано й зламали їх силу навіки.

²⁹ Дивись *Українська мала енциклопедія* проф. Є. Онацького, гасло Собеский, Іван III.

without emotions. Therefore, it is necessary to know that such psychological arousals and impressions have exceptional significance precisely in the process of formation of the ethno-psychological awareness and entity of a given people.

2) *The Kozak Period and Some Rarely-Mentioned Facts*: The Kozak movement and the Kozak State, in general, was uniquely a Ukrainian phenomenon — but a phenomenon about which all of western Europe knew. Legends arose there about the kozaks. This even brought one gallant Scotsman to become a kozak. He is known as Maxym Kryvonis or Perebiynis, the renowned and dashing military leader of Bohdan Khmelnytsky.

The kozaks embodied freedom, truth and the Orthodox Faith. Therefore many times they stood in defense of European civilization in general, which was threatened by the Turks. At times the kozaks were the decisive factor. Here are some examples:

(a) The war with the Turks near Khotyn in 1621: In 1620 the Turks began a war against Poland, bringing the Poles great defeat. In the face of such disaster, the Poles requested the kozaks to help them. The kozaks agreed to step out against the Turks (a common enemy) and dispatched forty thousand of their troops against them, under the leadership of Petro Sahaidachny. There were over thirty thousand Poles. During the one-month battle of the Khotyn, against 150 thousand of the Turkish army, the kozaks, by employing well planned manoeuvres, rescued the Polish army and enacted great losses on the Turks. The Turks were a threat not only to Poland and Ukraine, but to all Christian Europe. But who gives the Ukrainian kozaks recognition for this victory?

(b) Second war of Khotyn, in 1673: The first Khotyn defeat and treaty between the Turks and the Poles did not secure peace for Poland. The Turks waged war against Poland in 1673. King Jan Sobieski invited the kozaks, and with their assistance inflicted a second defeat on the Turks.

Європа була врятована, турецька імперія почала процес занепаду, а слава за все... пішла на Собеского. Козаків забули. І ніде й не згадується, що то завдяки українському воїнові Європа залишилася християнською; що то козаки зламали хребет войовничому ісламові; що перемога європейського християнства над ісламом — це заслуга і слава наша. Сам Собеский про це свій королеві писав:

„Козаки пішли на штурм оскільки швидко, сміливо і мужно, що не тільки передмістя з будівлями сховані в диму, але й перший палісад разом взяли, брамою опанували і свої корогви з хрестами на ній ствердили... Козаки вирішили всю справу і славу заслужили вони велику”.

Там була не дуже велика сила козаків, але то вони вирішили долю Європи. І 2 лютого 1684 року в папській капелі у Ватикані була відслужена спеціальна служба подяки Господеві „за козацькі перемоги над татарами” (під Віднем були турецько-татарські війська).³⁰ А це ж не абиякий вклад України для добра християнського світу, для добра західної цивілізації, яка тепер стає цивілізацією всього світу. Отже нашим нащадкам треба знати, що українець — це не тільки бідний, зодягнений у кожушок шукач притулку в Північній Америці. Було інакше; колись він вирішував долю європейської людини і врятував її культуру й цивілізацію...

Ось що повинно будувати й зміцнювати українську людину, українську істоту; ось що повинно додавати їй мужності признаватися до свого вкладу в універсальне добро людства та вносити поправки в аналіз історії. Це ж не якісь там претенсії, чи видумки; це шлях історичної правди, якої просто не можна поминути в тисячоліття офіційного Християнства в Україні, з приводу якого ми на все наше минуле повинні дивитися тільки з перспективи і в призмі історичної правди. До того ж треба знати, що то саме

³⁰ Там же, дивись гасло Куниця (Куницький) Степан.

(c) The Turks in Vienna in 1683: The Turks never ceased thinking about the conquest of all of Europe. True to their militant Islam they finally set out against Christian Europe in 1683 and advanced near Vienna. Threatened Europe placed its army under Jan Sobieski, already famous for his victory over the Turks. He placed all hope only on the kozaks; for he himself admitted that "We cannot do without those people."²⁹ The kozaks agreed again to stand against the Turks and sent some units to Vienna, under the command of Hetman Stephan Kunytsia. Here again by dexterous manoeuvring, the kozaks attacked the Turks unexpectedly and crushed their strength permanently.

Europe was saved, the Turkish Empire began the process of decline, but the glory went to Sobieski. The kozaks were forgotten. Nowhere is it mentioned that Europe remained Christian, thanks to the Ukrainian forces; that it was the kozaks who broke militant Islam's back; that the victory of European Christianity over Islam is due to kozaks. Sobieski himself wrote about this to his queen:

The kozaks attacked so swiftly, bravely, and gallantly that they captured the environs with the buildings in smoke, but also at the same time they captured the first palisade and took possession of the city portals, and set up their banners with crosses upon them... The kozaks fulfilled their mission and they merited great glory.

There was not a very great force of kozaks, but they decided Europe's fate. On February 2, 1684, in the papal chapel in the Vatican, a special service was commemorated in gratitude to God, "on behalf of the kozaks' triumph over the Tatars" (there was a Turkish-Tatar army in Vienna).³⁰ This is not a small contribution of Ukraine for the good of the Christian world, for the good of western civilization, which now became the civilization of the whole world. Therefore, our descendants will need to know that the Ukrainian is not only

²⁹ See "*The Small Ukrainian Encyclopedia*" (Ukrainian), Prof. E. Onatsky, the entry Sobieski, Jan III.

³⁰ *Ibid.*, see the entry, Kunytsia (Kunytsky) Stepan.

сили минулого проєктують нас у майбутнє; а проочувати ці сили, занедбувати їх чи змінювати, — не можна.

(г) Здвиг українського духа за Хмельницького: Богдан Хмельницький, повстання українського народу — проти нанесеної нам кривди поляками — під проводом Хмельницького 1648 року та взагалі — Хмельниччина, — це широко відомий момент нашого історичного досвіду, який захоплював і окормлював синів і дочок українського народу пізніших часів і всіх поколінь.

Вистачить застановитись над тим часом лише поверхово, згадати стихійне збудження козацького духа серед усіх верств нашого народу: вистачить лише уявити собі силу зроджених надій на волю, на свободу для всіх, збагнути запал бойового духа, переглянути перемоги над духовими поневолювачами й економічними визискувачами нашого руського роду; вистачить лише глянути на тих русичів, що з природи були любителами правди, волі та світла знання, згадати ідеали козацтва, — щоб зрозуміти, яке значення цей момент нашої історії й історичного досвіду мав для процесу самоусвідомлення української людини й української істоти.

Досвід з того короткого часу, підготовлений просвітним рухом могилянства, мав і має колосальне значення так в ділі національного збудження, як і в ділі патріотичного самоусвідомлення українців.

Правда, це збудження й патріотичне захоплення не було використане як слід політично; але ледве, чи без нього в нас були б можливими державницькі аспірації Мазепи, здобутки в царині культури, науки й народної освіти. І як би там не оцінювали політичних потягнень з того часу пізніші й сучасні аналісти — для збудження українського духа, для патріотичного окормлення грядучих поколінь, — спонтанний порив того духа, відчування його, оживлення й глибинний досвід з усього твореного того часу, баченого, пережитого й переказаного для майбутніх поколінь — усе це мало і має віковичне оживляюче, освідомлююче й окормлююче значення.

a poor peasant, clothed in a sheepskin coat who sought refuge in North America. The situation was different: for at one time he determined the fate of Western Europe and saved its culture and civilization . . .

This is what should build and strengthen the Ukrainian people, the Ukrainian being; this is what should give us courage to claim our contributions to the universal good of humanity and include them in the annals of history. These are no mere pretenses or whims; this is the pathway of historical truth which must be mentioned in the millennium of official Christianity in Ukraine; this is a time when we should regard all our past only from the perspective and in the prism of historical truth. In addition it must be understood that the very forces of the past project us into the future; and one cannot overlook, disregard or alter these forces.

(d) Rise of the Ukrainian Spirit at the time of Khmelnytsky: The insurrection of the Ukrainian people against the Poles (under the leadership of Khmelnytsky) in 1648, and in general the age of Bohdan Khmelnytsky — this is a widely known sequence of our historical experience which encompassed and nourished the sons and daughters of the Ukrainian nation of later times and all generations.

It is sufficient to glance upon that time only briefly, to mention the irresistible awakening of the kozak spirit among all levels of our nation: it is sufficient only to recall to oneself the strength of the engendered hopes for freedom, for liberty, for everything noble to comprehend the zeal of the militant spirit, to inspect the victories over spiritual oppressors and economical exploiters of our Rus' race: it is sufficient only to look on this Rus' who by nature were lovers of truth, freedom and the light of knowledge, to mention the ideals of the kozak movement in order to understand what significance this moment of our history and historical experience had in the process of self-enlightenment of the Ukrainian person and the entire Ukrainian being.

The experience from that short period, prepared by the movement of enlightenment of Petro Mohyla, had

Або, — згадати б війну гетьмана Івана Виговського з Московщиною 1659 року. Тоді на Україну була введена велика армія москалів під командою прославленого в боях князя Трубецького. Козацькі частини Виговського не були рівнею армії Трубецького; проте Виговський повів свої війська так, що добре продуманими маневрами вони, під Конотопом, дощенту знищили мілітарну силу Москви, яка почала була готуватися до найгіршого: до нападу козаків на саму столицю. Але та доля була відведена від Москви тим, що отаман Іван Сірко виступив проти інтересів Виговського, який — щоб оминати братовбивчого пролиття крові — зложив гетьманську булаву і українці... „самі себе звоювали” в обличчі цієї найкращої для нас ситуації...

Усе це — це наша минувшина далекосяжного значення, якої — як особливого духового пересвідчення — не можна було не згадати в даних історичних роздумуваннях з нагоди 1000-річчя офіційного Християнства в Україні. Проте, треба знати, що за тими подіями стояв великий і чистий дух народу, готовий на великі речі, хоч йому тоді ще не щастило...

І чи то не цей дух, не цей глибинний історичний досвід української істоти гнав її пізніше у відчайдушні повстання проти польської неправди, проти кривди, проти поневолення? І скільки треба було сили духа та волі, щоб уярмлених людей підняти на всенародне повстання 1768 року, відоме як Коліївщина чи Гайдামаччина? А та сила знайшлася не тільки для повстання, але й для надхнення людей в інших галузях життя й творчості. Застановімось тільки над тим, що надхнуло Шевченка написати такий психологічно глибокий і зворушливий твір як „Гайдамаки”... Ним володіла та сама динамічна сила, яка підіймала і гнала наших поневолених селян у цілу бурю інших, менших повстань.

Італійський дослідник революційних рухів у царській Росії, Франко Вентурі, подає, що (після Гайдামаччини) від 1826 до 1849 року було 572 селянських

a colossal significance in the sphere of national awakening as also in the realm of patriotic self-consciousness of Ukrainians. It is true that this awakening and patriotic ecstasy were not taken advantage of, as it ought to have been, politically; but would the national aspirations of Mazepa, the acquisitions in the field of culture, knowledge, and education would they have been possible without them? No matter how contemporary analysts evaluate the political tendencies of that period — of the awakening of the Ukrainian spirit, the spontaneous impulse of that spirit, its feelings, striving, and deep experience of everything produced, viewed, suffered through and bequeathed for future generations — all this had, and has, a profound and everlasting nourishing significance.

Let us mention the war of Hetman Ivan Vyhovsky with Moscovy in 1659, when a huge army of Moscovites, under the command of the "famous-in-battle" Prince Trubetsky, was led against Ukraine. Vyhovsky's kozak units were not equal to that of Trubetsky's; nevertheless, Vyhovsky used his forces in such a manner that by well-executed manoeuvres they completely destroyed, near Konotop, the military might of Moscow. Moscow then had begun to prepare itself for the worst: the kozak attack on the capital itself. But that destiny was averted by the fact that otaman Ivan Sirko retaliated against Vyhovsky's interests, who, in order to avoid fratricidal shedding of blood, laid down the hetman's mace and the Ukrainians "subdued each other" in the face of this most advantageous situation for us...

However, there still remained the strong and life-giving spirit of the Ukrainian being that drove it later into desperate insurrection against Polish falsehood, against injustice, against oppression. How much strength of spirit and willpower was necessary in order to move the subjugated people to an all-national insurrection in 1768, known as Kaliivschyna or the Movement of the Haydamaks? That force and strength was found not only for insurrection but also for the inspiration of the people into different branches of life and creativity.

повстань-заворушень.³¹ Очевидно, що ті заворушення були переважно на Україні, бо росіяни, царя ради, були більш слухняними. А вони (заворушення) вимагали надзвичайно великої сили духа та волі. Виходить, що в Україні і в українській людині був величезний резервуар цієї сили. Але генезу її треба добачувати в тих історичних процесах, в яких віками кувалась українська істота з усією її характеристикою, — в її історичному досвіді.

(г) Визвольні змагання ХХ століття: Як бачимо, для козацького руху, для піднесення повстань за Хмельницького, для гайдамацьких повстань та для соток селянських повстань за ХІХ століття треба було неймовірно великого запасу енергії, сили волі і духа. Український народ — справді неначе якийсь загадковий сфінкс — завжди знаходить у собі ту силу, виражав — спалював її в неймовірно великих масштабах, але вона ніколи не гасла. Навпаки, вона зроджується наново з кожним новим поколінням.

З теперішньої історичної перспективи бачимо й розглядаємо всю велич народних збуджень, витрат людської енергії, багато поразок, багато невдач.

Але коли настала знову слушна нагода в час великої російської революції, — українці знову стали до визвольних змагань і — хоч на короткий час — встановили незалежність своєї Батьківщини.

Знову та сама сила духа, той самий гін до свободи, те саме завзяття.

В січні 1918 року на Україну наступає 6000-на большевицька армія. Щоб дати нагоду Києву приготувитись до відповідної акції, проти цієї армії виступає відділ з біля 300 озброєних студентів. Вони звели нерівний бій з ворогом під Крутами, на Чернігівщині... і полягли в тому бою. Подумаймо то й побачимо, що на те вони свідомо йшли... Це сталося 29 січня 1918.

Сталося, що в кінці Україною заволоділи комуністи. В січні 1921 року проти ворога, що вже запа-

³¹ Franco Venturi, *Roots of Revolution*, (New York: The Universal Library, Grosset and Dunlap, 1966), p. 64.

Let us take into consideration, for instance, the forces which inspired Shevchenko to write such a psychologically profound and powerful work as "Haydamaky"... He was guided by the same dynamic force, which had driven and compelled our enslaved peasant farmers towards a storm of smaller insurrections.

The Italian analyst of the revolutionary movements in czarist Russia, Franco Venturi, states that (after the Movement of the Haydamaks) from 1826 to 1849 there were 572 insurrections of the peasant-farmers.³¹ It is evident that these disturbances occurred mainly in Ukraine, for the Russians — "for the czar's sake" — were more obedient. The disturbances demanded unusually great strength of spirit and will. It appears that there was an enormous reservoir of this force in Ukraine and in the Ukrainian people. But its genesis has to be sought for in those historical processes in which the Ukrainian phenomenon, with all its characteristics, was forged through ages, in its historical experience.

(e) Liberation Aspirations in the XX century: As we have seen, from the kozak movement, from the rise of insurrections at the time of Khmelnytsky, from the Haydamak insurrections, and from the hundreds of insurrections by the peasant farmers in the XIX century, for all a tremendous reservoir of energy, will and spirit was necessary. Indeed, the Ukrainian nation like some kind of enigmatic sphinx, always finds that strength in itself: often it was repressed, and spent in great measures, but it never became extinguished. On the contrary, when the right opportunity arose at the time of the great Russian Revolution, Ukrainians again embarked upon liberation aspirations, and, even though briefly, won the independence of their Fatherland.

In January of 1918, a 6000-strong bolshevik army advanced on Ukraine. In order to give Kiev an opportunity to prepare itself for responsible action against this army, about 300 students against great odds went into unequal battle with the enemy near Kruty, in Cher-

³¹ Franco Venturi, *Roots of Revolution*, (New York: The Universal Library, Grosset and Dunlap, 1966), p. 64.

нував на Україні, виступає т. зв. Другий відчайдушний зимовий похід. Українські воїни звели бій з більшовиками коло місточка Базару і 359 наших воїнів попали в полон. Більшовики запропонували їм стати на службу ворогові. Українські воїни відкинули цю пропозицію і були розстріляні до одного... Але вони вмирали, співаючи гімн „Ще не вмерла Україна”.

А скільки було подібного під час Другої світової війни! Скільки сили національної волі та духа проявлено в рядах воїнів Української Повстанської Армії, в рядах воїнів Першої Дивізії Української Національної Армії, по радянських тюрмах, на засланні, в безнастанних арештах! Або в той час, коли нашу віковично славу Україну комуністи перетворили в темну долину голодомору за час 1932/33 року. Скільки терпіння... Але український народ вийшов і з того адського досвіду. Про це один дослідник міг сказати тільки те, що самотнім досягненням українців в ситуації цієї трагедії було те, що вони... пережили її.³²

Так, українці і це витримали, пережили. І вони живуть, народжують дітей, які, народжуючись на чужині, далі водяться силою українського духа: традиційного, старого, бо він не гине, а всі покоління окормлює цією самою своєрідною силою, — собі своєрідними відчуженнями, що були, є і будуть нашим віковичним досвідом.

А щодо універсальних масштабів, не забуваймо, що то українські груди перші спиняли наступ комунізму на західну Європу. І то юні українські груди. То вони допомогли полякам спинити його під Варшавою 1920 року, а за рік вони самі були інтерновані поляками. Шкода, що на Заході того не розуміють і не дуже охочі слухати про те. Але за 25 років більшовицької орди перейшли поляків і зайшли до Берліна. Польщі залишилася сама, самотня, але подиву гідна *Solidarność* — сини і дочки до недавня політично необачних та зрадливих поляків.

³² Bohdan Krawchenko, "The Great Famine of 1932-1933 in Soviet Ukraine: Causes and Consequences," у *Віра й Культура* ч. 5, (Вінніпег 1983), стор. 22.

nihiv region . . . All of them died.

It happened that in the end the Communists became masters of Ukraine. In January, 1921, the so-called Second Winter Campaign retaliated against that enemy, which had already begun ruling in our land. Ukrainian warriors waged a battle against the bolsheviks near the small city of Bazar, and 359 of our warriors fell into captivity. The bolsheviks proposed to them to rise up in service of the enemy. The Ukrainian combatants rejected the proposition and were all killed. But they died singing, "Ukraine shall never perish".

There was much of the same during the Second World War. How much strength of national will and spirit was revealed in the ranks of the warriors of the Ukrainian Insurgent Army, in the ranks of warriors of the First Division of the Ukrainian National Army, in Soviet dungeons, in exile, and in incessant arrests. Or, at the time when the Communists transformed our ever glorious Ukraine into the dark valley of the famine holocaust in the year 1932-33. How much suffering . . . But the Ukrainian nation survived that horrendous experience. One researcher was able to say only this about it: that the one attainment of the Ukrainians in the case of this tragedy was that . . . "they outlasted it."³²

As for universal dimensions, let us not forget that Ukrainian bosoms were the first to stop the advance of Communism into Western Europe. These were the bosoms of Young Ukrainians. They were the ones who aided the Poles to stop it near Warsaw in 1920. In a year's time they themselves were interned by the Poles . . . Unfortunately this is not understood in the West which is not even willing to listen. But in 25 years bolshevik hordes transversed across Poland and reached Berlin. For the Poles, only Solidarność remained; secluded but amazingly worthy and gallant sons and daughters of the, until recently, politically heedless and treacherous Poles.

³² Bohdan Krawchenko, "The Great Famine of 1932-33 in Soviet Ukraine: Causes and Consequences," in *Faith and Culture*, no. 5, (St. Andrew's College in Winnipeg, 1983), p. 22.

VI. ДОСВІД ВІРИ

Останнім у даному короткому огляді деяких елементів історичного досвіду українського народу є огляд досвіду віри. У нас — це дуже важливий досвід, — він невід'ємний від української істоти від найдавніших часів, як невід'ємний він від неї і за нашого часу. Бо на що б не поглянути в нашому минулому, в усьому дуже сильним виступає елемент релігійний, елемент віри. Професор Н. Я. Григоріїв, соціолог, про роль віри в житті української людини пише:

„Релігійність їх (українців — С. Я.) проста, щира й безпосередня. (Вона — С. Я.) походить з умов життя та його натуральних потреб; увесь первісний побут пронизаний релігійним світоглядом; увесь первісний суспільний устрій збудований на приписах релігії”.³³ Це є досвід української людини в усіх моментах її історії.

Віра українця завжди щира, безпосередня, проста, спокійна й толерантна до інших вірувань. Бо, наприклад, переслідувані магометани вірмени — знаходили собі захист на Україні; російські старовіри, втікаючи від переслідувань на Московщині, — поселялись на Україні; чимало послідовників Івана Гуса, втікаючи від інквізиції, — рятувались в Галичині та на Волині; навіть жиди, коли були гнані з різних країн Західної Європи, — знаходили собі місце в Західній Україні (XIV - XV стол.), хоч вони ніколи не були і тепер не є вдячними за це.

Досвід віри українця завжди позначувався приміненням віри в практичне життя. Широко оспівана гостинність українця, його милостивість, гуманна поведінка з іншими людьми, — особливо з чужинцями, — все це базувалося на досвіді віри й релігійної етики.

А за християнства, — жива євангельська віра вела Володимира Великого до безпрецедентного добродій-

³³ Н. Я. Григоріїв, **Українська національна вдача**, (Вінніпег: Українська Видавнича Спілка в Канаді, 1941), стор. 42.

VI. EXPERIENCE OF FAITH

The last in this short retrospection of some of the elements of the historical experience of the Ukrainian people is the reflection on the experience of faith. This is a very important experience for us; it was inseparable from the Ukrainian being in the most ancient times, just as it is inseparable from us at present. No matter on what one looks in the past, in everything, the religious element, the element of faith, emerges very strongly. Professor N. J. Hryhoriyiv, a sociologist, writes this about the role of faith in the life of the Ukrainian people:

Their (Ukrainian — S. J.) religious spirit is sincere, open-hearted and candid. (It — S.J.) comes out from the conditions of life and its natural needs; the whole original manner of life is pierced by religious philosophy; their whole original social system is built on religious prescriptions.³³

This is the experience of the Ukrainian people in all its moments of history.

The faith of the Ukrainian is always open-hearted, candid, sincere, tranquil and tolerant towards other denominations. For, as an example, the Armenians, persecuted by the Mohammedans, sought refuge for themselves in Ukraine. Russian Old Believers, fleeing from persecutions in Moscovy (17th century), settled in Ukraine; many of the followers of John Huss, fleeing from the Inquisition, saved themselves in Halychyna and Volynia; even when the Jews were banished from different countries of Western Europe, found a place for themselves in Western Ukraine (14th-15th cent.), although they never were, nor are they now grateful for that.

The experience of faith of the Ukrainian was always distinguished by the application of faith into practical

³³ N. J. Hryhoriyiv, *The Ukrainian National Character* (Ukrainian), (Winnipeg: The Ukrainian Publishing Company of Canada, 1941), p. 42.

ства; інших князів — до великих досягнень в царині книжної й церковно-архітектурної культури, до злагіднення законів, до глибоких християнізаційних поучень (Мономах та ін.), до мужної боротьби проти ворогів їхньої віри.

Що це — так, згадаймо безнастанне нап'ятнування ворогів українського хрещеного народу, наприклад половців, тільки „поганими”, бо вони — „поганської віри”, а не віри „правої і чистої”, як про християнську віру в своїй молитві говорив Володимир Великий. А та „права і чиста” віра — мусіла бути вірою досвіду, а не тільки переконанням, базованим на розумових висновках. Треба також припускати, що з концептом „поганства” мусів бути пов'язаний концепт — і таки життєвий досвід! — „непоганства”, тобто — досвід живої християнської віри.

Досвід віри був причиною розвитку чернецтва на Україні, — і то не такого чернецтва, яке втікало від світу і від людей, а чернецтва активного й добродійного. Крім діл добродійства філантропійного, наше чернецтво займалося добродійством культури й освіти, — і все на основі досвіду євангельської віри.

Так було завжди. А коли поглянемо на роль віри у феномені нашого козацтва, яке ідейно ставало в обороні своєї віри з кличем „За Віру Православну!”, то та віра їхня перетворювала козаків у пострах навіть войовничим туркам, що виступали й грозили всьому світові якраз в ім'я своєї фанатичної віри — магометанства. А щодо мужності віруючих козаків, — ось як описував її турецький історик Наіма в XVII столітті. Він спеціально підкреслив:

„Можна з певністю сказати, що в усьому світі не знайдеться такого відчайдушного народу, такого безоглядного відносно свого життя й небоязливого щодо смерті (як козаки — С. Я.) ... завдяки їх хистові і мужності у морських боях ці дружини є небезпечніші від будь-якої армії в світі.”³⁴

³⁴ **Habsburgs and Zaporozhian Cossacks**, ed. by Lubomyr R. Wynar, (The Ukrainian Historical Association, Inc. Ukrainian Academic Press, 1975), p. 33.

life. The hospitality of the Ukrainian is widely acclaimed: his/her charity, his/her humane conduct with other people, especially with foreigners; all this was based on the experience of faith and religious ethics.

During his acceptance of Christianity (in 988), a living Evangelical faith led Volodymyr the Great to unprecedented kindness; and other princes, to great acquisitions in the field of literary and ecclesiastical-architectural culture, to the mitigation of laws, to deep Christianizing instructions, to the gallant struggle against the enemies of their faith.

That it is so, let us recall the continuing branding of the enemies of the baptized Ukrainian nation, for example, of the Polovtsi, only as "pagan," for they are "of the pagan religion," and not of the "righteous and pure" faith, as Volodymyr the Great spoke about the Christian faith in his prayer. That "righteous and pure" faith had to be the faith of experience, not one of persuasion based on intellectual deductions. One should also suppose that by the concept of "paganism," there had to be a connected concept, — and for all that, a vital experience! — of "non-paganism," that is, the experience of the living Christian faith.

The experience of faith was the reason for the development of monastic life in Ukraine — not the kind of monasticism in which one escaped from the world and from people, but the active and charitable monasticism. Besides deeds of philanthropic charity, our monastics participated in the promotion of culture and education — and always on the basis of the experience of Evangelical faith.

It was always so. When we examine the role of faith in the phenomenon of our Kozak movement, which ideologically stood in the defence of faith with the slogan "For the Orthodox Faith!" we shall see that faith transformed the kozaks into a fearful force. The belligerent Turks, who rose against and threatened the whole world at that exact moment — in the name of their fanatical religion, Mohammedanism — feared the kozaks greatly. As for the courage of the faithful ko-

Правда, інакше православних козаків і їхню мужність описує жидівський історик-філософ Макс І. Дімонт. Він пише:

„Греко-православні козаки . . . Їх вів хитрий, жорстокий отаман, Богдан Хмельницький. Проти Богданових неоди́тих, смердючих, озброєних гострими шаблями степових верховиків кольоритні, наперфумовані кавалеристи польської шляхти мали стільки шансів, як польська кавалерія проти Гітлерових панцерів 1939 року. (Козаки — С. Я.) косили їх, як піхотинців на полях Фляндрії під час Першої світової війни.”³⁵

Християнську мужність козаків знала вся Європа. Бо то були не тільки мужні воїни, але й щирі й безбоязні оборонці й ісповідники своєї Православної Віри. Проте, коли треба було, вони ставали за всю християнську Європу. Але таки при першій перемозі над турецькими силами під Віднем — як свідчить Ян Собеский — вони виставили „свої коро́гви з хрестами”, — тобто — відразу поставили знамена своєї Православної Віри. Очевидно, заступаючись за християнську Європу, козаки і там виступали з кличем „За Віру Православну!”

Про досвід віри в історії українського народу говориться на кожному кроці. Бо віра — переважлива його сила за всіх часів. Але тут треба наголосити деякі особливі приклади примінення віри в реальному житті української людини, хоч ми вже згадували про те, яке велике значення для віруючої людини мала, скажемо, „книжна мудрість” (згадай „Збірник Святослава” з 1076 року), етика тощо.

Вже за першого століття офіційного християнства в Україні книжна мудрість, книжне читання мали особливе духово-релігійне значення. Виходить, що та книжна мудрість стала традицією для нашого народу. Бо ледве чи можна припустити, що те, що бачив на Україні Антіохійський патріярх Макарій під час його подорожі по ній у XVII столітті і що записав його син

³⁵ Max I. Dimont, *Jews, God and History*, (New York: A Signet Book, The New American Library, Inc., 1962), pp. 239-240.

zaks — here is what the Turkish historian, Naima, wrote about it in the 17th century. He emphasized especially:

One can state with certainty that in the whole world cannot be found such people, willing to risk their lives and not fearing death (as the kozaks — S.J.) . . . thanks to their dexterity and manly courage in sea battles these troops are most dangerous than any army in the world.³⁴

It is true that the Jewish historian-philosopher Max I. Dimont describes differently the Orthodox kozaks and their manly courage. He writes:

Greek Orthodox Cossacks . . . They were led by a shrewd, cruel chieftain named Bogdan Chmielnicki, whose small son had been flayed alive by a Polish noble. Against Bogdan's ill-clad, smelly, sharp-sabered roughriders of the steppes, the colorful, perfume-scented cavalry of the Polish nobility had no more chance than did the Polish cavalry against Hitler's tanks in 1939. They were mowed down like infantrymen in the fields of Flanders during World War I.³⁵

All of Europe knew about the Christian manly courage of the kozaks. For they were not only gallant warriors, but also sincere and fearless defenders and confessors of their Orthodox Faith. Nevertheless, whenever necessary, they defended all Christian Europe. But just the same, at the first victory over the Turkish forces near Vienna, as Jan Sobieski testified, they erected "their insignias with crosses". That is, they immediately presented the insignias of their Orthodox Faith. It is evident that, acting in defence of Christian Europe, the kozaks appeared with the watchword, "For the Orthodox Faith".

In the history of the Ukrainian nation, the experience of faith is always evident. For faith was its most important strength at all times. Here it is necessary

³⁴ *Hapsburgs and Zaporozhian Cossacks*, ed. by Lubomyr R. Wynar, (The Ukrainian Historical Association, Inc., Ukrainian Academic Press, 1975), p. 33.

³⁵ Max I. Dimont, *Jews, God and History*, (New York: A Signet Book, The New American Library, Inc., 1962), pp. 239-240.

Павло Алепський (див. „Українська культура” проф. І. Огієнка, стор. 33) а саме: що там навіть жінки і молоді дівчата знають порядок богослужб і церковні співи, навчаючись цього з книжок, — ледве чи можна уявити, що це сталося лише за якийсь короткий час. Куди вірніше вважати, що тут ідеться про такий досвід віри, який мусів мати певну традицію. Згідно з Павлом Алепським, той досвід віри становив особливий рід духовості, яку я окреслюю як духовість богослужбову, чи духовість літургічну; вона була розвинена особливо в нашій українській православній традиції і я називаю її Київською літургічною традицією.

Специфічно Київська літургічна традиція проявлялася вже за княжих часів, а особливого розвитку вона зазнала за часу Петра Могили. Її відновляли в тридцятих роках нашого століття в Православній Церкві в Польщі, але та спроба далеко не пішла. А там ішлося про дійсну таїнственно-літургічну активізацію кожної людини, тобто — про богослужбову активізацію „царственного священства” мирян, про яке говорив Ап. Петро (1 Петра, 2:9).

Як глибоко та літургічна духовна традиція ввійшла в істоту української людини і як високо вона шанувалася й засвоювалася видно й по тому, як легко й вірно наші — навіть неграмотні — селяни вивчали, знали і вміли дуже точно вираховувати календарні дати свят, приписи церковного уставу тощо. Ця точність — або таки своєрідна літургічна духовість — мала для наших віруючих людей велике значення. Бо то тут вони переживали й набували особливий досвід, — досвід своєї православної віри, яка озмислювала все їхнє життя. Для навітлення подібної побожності і подібного досвіду, що дуже близько пов'язується з богослужбовою духовістю, — дозволю собі навести два приклади бувалого досвіду віри в нашій селянській родині. Думаю, що це наведення буде на своєму місці, — нам бо тут ідеться саме про досвід віри.

Наші селяни взагалі традиційно були побожними людьми і такими були наші батьки, покійні Онисим

to accentuate some particular examples — the adaption of faith in the real life of the Ukrainian people, although we have already mentioned what great significance for the believing person had, let us say, “the literary wisdom” (Recall the “Collection of Sviatoslav” of 1076), ethics, and so forth.

Even at the time of the first century of official Christianity in Ukraine, literary wisdom, literary erudition had special spiritual-religious significance. It appears that such literary wisdom has become a tradition for our nation. For one can hardly suppose the fact that what the Antiochean Patriarch Makariy saw in Ukraine at the time of his travels through it in the 17th century and which his son, Paul of Aleps recorded [See “Ukrainska Kultura,” Prof. I. Ohienko, page 33], that is, that there even women and young girls knew the order of the divine services and church songs, learning this from books — it can scarcely be imagined that this occurred in some brief time only. To the contrary; one is bound to consider that here it is a matter of such experience of faith, which must have had a definite tradition. According to Paul of Aleps, that experience of faith constituted a special kind of spirituality, which I define as liturgical spirituality; it was developed especially in our Ukrainian Orthodox tradition, and I call it Kievan liturgical tradition.

Specifically, Kievan liturgical tradition was manifested during the Princely era and it underwent special development at the time of Peter Mohyla. It was revived in the thirties of our century in the Orthodox Church of Poland, but that attempt did not advance very far. There it was a question about the genuine (sacramental) liturgical activization of every person, that is, activization, of “the royal priesthood” of the laity about which Apostle Peter spoke [I Peter 2:9].

How deeply that liturgical tradition has entered the very essence of the Ukrainian person and how highly it was respected and appropriated is reflected in the fact how easily and faithfully our ordinary peasants — even the illiterate ones — learned, and knew how

і Евфросинія Ярмусі. А Мама наша належала до тієї групи жінок, які щороку перший тиждень Великого Посту проводили в Почаївському монастирі. Там вони, говіючи, зберігали повний піст від Сиропусної Неділі звечора до п'ятниці першого тижня Вел. Посту, коли-то відбували Св. Сповідь, а до Св. Причастя приступали на Літургії Преждеосвящених Дарів.

Пригадую, якою „переображеною” виглядала наша Мама, коли в п'ятницю ввечорі поверталася додому (від нас було година ходу до Почаєва). Вона була якась така, що ми й не наважувалися доторкатися до неї. Або справді, — як писала Марко Вовчок, — „вона була така щаслива, як би тільки від Причастя прийшла”. Але скоро наш галас повертав її на наш звичайний позем знову і вона ставала як і решта нас: Тато, глухо-німий дядько Яків і нас п'ятеро дітей. Такий був наш щорічний досвід, досвід, думаю, вартий згадки в контексті цього огляду.

А ось інший помітний випадок, коли-то віра зробила на наш дім глибоке враження, а бодай на мене — всежиттєве враження.

На початку Другої світової війни, восени 1939 року, Західну Україну окупувала Червона Армія і над нами заволоділа радянська адміністрація. То був дуже траурний час для українців Волині й Галичини. Селяни, в якомусь глухому передчутті продовжували своє звичайне господарське діло. Десь пізнього жовтня чи на початку листопада мій покійний Тато з іншими селянами поїхали до Почаєва намолати муки в монастирському млині. Там, чекаючи своєї черги молоти, вони молились по монастирських церквах. Коли настав час на Вечірню, — вони пішли до церкви. Тоді сталося небувале в Почаєві, — хоч там бувало багато різних чудес...

Приїхавши з млина додому, Тато скликав нас усіх і розказав таке:

В церкві (т. зв. „Теплій” церкві) на Вечірні було повно людей; служили ієромонахи з ієродияконом, а співав чернечий хор (тим хором звичайно диригував мій дядько, ієромонах Олександр, в мирі Чуч-

to calculate accurately the calendar dates of holidays, the prescriptions of liturgical order and so forth. This precision or for all that, one's own liturgical spirituality, had great meaning for our faithful people. For it was here that they underwent and acquired profound personal experience — the experience of their Orthodox faith — which stimulated all their lives. For the illustration of such piety, and of similar experience, which is very closely connected with liturgical spirituality, I shall permit myself to bring forth two examples of past experience of faith in our peasant family. I think that this citation will be in its place, as here it is precisely the matter about the experience of faith.

In general, our peasants were traditionally pious people, and so were our parents, the late Onysym and Euphrosynia Jarmus. Our Mother belonged to that group of women who annually, the first week of the Great Lent, spent in the famous Pochayiv Monastery. There they fasted, observing total abstinence from food from "Cheese-fast" Sunday to the Friday of the first week of the Great Lent when they attended Holy Confession and partook Holy Communion during the Liturgy of the Pre-Sanctified Gifts.

I recall how "transformed" Mother looked when she returned home on Friday night (it was one hour's walk from our home to Pochayiv). She seemed as if we did not dare to touch her. Or, indeed, as Marko Vovchok wrote, "she was so happy as if she had just come from Communion." But our childish noises soon reverted her to our usual level and she again became like the rest of us: Father, deaf-mute uncle Yakiw, and five of us. Such was our annual experience, an experience, I think, worth mentioning in the context of these reflections.

There was another perceptible incident when faith performed a great impression on our home — at least for me — a life-long impression:

At the beginning of World War II, in the autumn of 1939, Western Ukraine was occupied by the Red Army and the Soviet administration became masters over

май). Тато оповідав, що та Вечірня була якась така свята, приємна, спокійна. Але коли хор заспівав вечірню пісню „Богородице Діво, радуйся!” у церкві почувся несподіваний, дивно-жалібний жіночий голос, при чому якась молода жінка, що так заголосила, умліла й упала. Виявилося, що то була дружина присланого до Почаєва советського урядовця. В цей мент на проповідниці появився якийсь чернець і сказав винятково зворушливе слово. Тепер до ридання жінки долучилася вся церква зворушених людей.

Оповідючи це, наш Тато якось глибоко схлипнув і заплакав: заплакала Мама, заплакали і ми, п'ятеро дітей. Але то не був плач гіркий, а якийсь такий дивний, спокійний, — навіть приємний. Справді, якийсь блаженний плач. Тоді Тато заговорив до нас, що, либонь, добра вже не буде, тяжко буде для віри, — тому він купив для нас в монастирі тільки-що видану книгу: „Полний православний молитвослов” (не знаю, чи вона була видана в Варшаві, чи в Почаєві, — може в Почаєві, бо сторінки її не були розтітані й м'які обкладинки були не обрізані). Тато передбачував, що тепер прийдеться нам самим учитися віри... і подав цю книгу чомусь мені, хоч я був 4-м у ряді дітей.

В липні 1942 року моя Мама поблагословила мене цією книгою і я виїхав з нею на чужину. В німецьких невірничих таборах ми з хлопцями виспівували собі з неї Божественну Літургію (рідко коли доспівували її до кінця, бо розплакувалися). Пізніше, я носив її у вояцькому наплечнику, а згодом вона окормлювала не одного з нас у полоні. А тепер (вже оправлена в тверді обкладинки), — тепер вона спонукала мене (на основі деякого матеріалу в ній) — віддатися студіям Київської літургічної традиції, і в процесі тих студій насвітлили нашу літургічну духовість.³⁶

³⁶ Київську літургічну традицію я ставлю в основу своєї запланованої англomовної студії, в якій насвітлюється роль людини в православному літургічному богочитанні, тобто — в якій насвітлюється літургічна духовість людини. Її нав'язується до православної ідеї „царственного священства” мирян, про яке говорив Ап. Петро (1 Петра 2:9).

us. This was a very sad time for us Ukrainians in Volynia and Halychyna. The rural dwellers, with some obscure apprehension, continued their usual peasant work. Sometime in late October or in the beginning of November, my late Father drove to Pochayiv with other rural dwellers to grind flour in the monastery mill. There, awaiting their turn to grind, they prayed in the monastery churches. When time approached for Vespers, they attended the church. Then something extraordinary happened in Pochayiv, although many different miraculous things occurred there.

When Father had arrived home from the mill, he summoned us all and related thus:

During the Vespers the church (the so-called "Tep-la" Church) was full of people: hieromonks and deacons were celebrating and a monastic choir sang (my uncle, hieromonk Alexander, in secular life Tchutchmay usually directed it). Father narrated that this Vesper Service was unusually pleasant and very peaceful. But when the choir began to sing the vesper hymn, "Rejoice, O Virgin Mary", an unexpected, astonishing female voice was heard in the church, during which some young woman who began thus lamenting, fainted and fell down. It turned out that she was the wife of a Soviet official sent to Pochayiv. At that moment a monk appeared on the pulpit and delivered an exceptionally moving sermon. Now the entire church joined in the woman's lament.

While narrating this, Father somehow sighed deeply and wept; Mother wept, and we, the five children, joined them, also. But these were not bitter tears, but somehow unusually peaceful, and yet comforting. Truly, this was some kind of pious weeping. Then Father said to us that there will be hard times, it will be difficult for the faith — that is why he purchased in the monastery a recently published book for us, "The Complete Orthodox Prayerbook" (I do not know whether it was edited in Warsaw or in Pochayiv — perhaps in Pochayiv, for its pages and the soft covers were not trimmed). Father foresaw that now we would have to learn the faith by ourselves, and for some reason passed the book

Повертаючись до завершення початої теми треба сказати, що у нас є великий всенародний досвід віри і то на цей феномен я пробую звернути увагу читача в даному розділі. А одночасно, думаю, що шановний читач погляне і на свій особистий досвід віри; він є в кожної віруючої людини і з ним варто ознайомитися як слід. При цьому треба зазначити, що без **досвіду** віри, без щоденного домашнього, **родинного пересвідчення** в вірі про дальший досвід віри не можна буде говорити, — бо далі діти від батьків віри не внаслідують; без віри, батьки не мають чого передати своїм дітям. Це питання — тяжке, і воно заслуговує особливої уваги.

Ось чому огляд всенародно-історичного досвіду віри, як і огляд свого особистого пересвідчення у вірі, — це справа і завдання високого й далекосяжного значення і над нею треба застановитися. А на це якраз і надається час „Року Історії Української Православної Церкви”. Бо то ж на те його призначено.

on to me — although I was the fourth in line of the children.

In July 1942, Mother blessed me with this Prayer book and I departed with it into foreign lands. In the German slave-labour camps we sang with the boys the Divine Liturgy from it (seldom did we sing it to the end as we usually ended weeping). Later I carried it in a military knapsack and afterwards it nourished many of us who were in captivity. At the present time (now bound in a hard cover) it has inspired me (on the basis of some material in it) to devote myself to the studies of Kievan liturgical tradition, and in the process of these studies, to illustrate the phenomenon of our liturgical spirituality.³⁶

Returning to the completion of the commenced theme, one must say that we have a great all-national experience of faith, and it is on this phenomenon that I am trying to focus the reader's attention in the given section. At the same time, I trust that the reader will examine his/her own experience of faith; it is in every believing person and it is worthwhile to acquaint oneself with it. It is very important to indicate, that without the *experience* of faith, without daily family conviction in faith one will not be able to speak about further experience of faith; for children inherit faith from their parents; parents, without faith, have nothing to transmit to their children. This is a difficult question, one which deserves particular attention.

This is why the examination of the all-national historical experience of faith as also the examination of one's personal persuance of faith — is a concern of high and far-reaching significance, and it should be taken into consideration. For this is the time, "The Year of the History of the Ukrainian Orthodox Church", when it is most suitable. It was dedicated for this purpose.

³⁶ The Kievan liturgical tradition serves as the basis for my study, in which the role of the individual in the Orthodox worship is deliberated and in which the liturgical spirituality is explained. In this study the idea of "royal priesthood" of the laity is expounded, in accordance with the teaching of St. Peter (I Peter 2:9).

ЗАКІНЧЕННЯ

Огляд процесів, у яких формувалася істота українського народу, огляд віковичного досвіду його — справа конечна так для українців в Україні, як і зокрема для українців у діаспорі. Взагалі, шуканням свого родинного й національного корення тепер займаються багато, — особливо люди Нового світу, що був заселений переселенцями з Європи та з інших країн Старого світу. Але для нас шукання зв'язку зо своїм історичним минулим і дійсний огляд досвіду своєї минувшини, — має багато глибше й ширше значення.

Ми не займаємося шуканням самого корення свого роду; ми перш за все займаємося насвітленням того факту і тих процесів, які „засвоїли” нашому народові означене місце на сході Європи, дали йому національне обличчя й ім'я, а особливо виплекали в нас нашу етнічну істоту. Ми ж, українці, не є якимсь там штучним витвором людських химерій, чи — „помилкою” в самому Божественному Провидінні; ми є народом з глибоким історичним досвідом, з багатою історичною спадщиною, — народ з Божого покликання і провидіння. А через те, — народ з глибоко вкоріненою в нашій істоті любов'ю до всього свого рідного, минулого, що записалося в нашій пам'яті, в нашій свідомості і в наших традиціях навіки вічні.

Не по-правді поступають ті, які нашу вірність своїй минувшині, своїм віковичним уподобанням, нашу любов до всього свого рідного називають філетизмом (філетизм — церковний націоналізм), — ніби любити своє рідне — це гріх. Якщо стояння українців під знаменом Тризуба, що був знаменом Володимира Великого — це філетизм, — то філетизмом повинно бути й те, коли сучасний грек читає Євангелію в церкві, що спочиває на тетраподі з образом крилатого двоголового візантійського орла; також філетизмом повинно бути бажання серба гуртуватися в якійсь маленькій громаді сербів, чи румуна — в громаді румунів, замість більш практичного згуртування їх — в ім'я Православія — в одній соборній громаді.

CONCLUSION

The examination of the processes by which the Ukrainian nation was formed, the examination of its continuous experience is very necessary for Ukrainians in Ukraine in general, as well as for Ukrainians in the diaspora in particular. In reality, many are involved with the search for their family and national roots — especially people in the New World which was settled by people from Europe and from other countries of the Old World. But for us the search for a connection with our historical past and the genuine examination of the experience of our past, has a much deeper and wider significance.

We are not involved with the search of the very roots of our origin; we are, first of all, concerned with the illumination of that fact and those processes which “appropriated” for our nation the designated place in eastern Europe, gave it a national aspect and a name, and especially cultivated in us our ethnical essence. We, Ukrainians, are not some kind of artificial product of human chimera or “error” in the very Divine Providence; we are a nation with a deep historical experience, with a rich historical heritage — a nation with Divine calling and providence. On account of this, we are a nation with a deeply-rooted love for everything of our past which is recorded in our memory, in our consciousness, in our traditions, and this — for eternity.

Those, who by their continual contentment call our belief in our past, our love for everything our own “philetism” (philetism — ecclesiastic nationalism), as if to love one’s own is a transgression, do not conduct themselves justly. If the standing of Ukrainians under the “Tryzub” (Trident) which was the insignia of Volodymyr the Great, is philetism — so it should be philetism when the contemporary Greek reads the Gospel in church which rests on the tetrapod with an image of a spread two-headed Byzantine eagle; so philetism should be the desire of the Serb to group together in some small community of Serbs — or for a Romanian

Тим більше філетизмом повинно бути намагання т. зв. великоросів заперечувати українцям вроджене нам право на існування й на виявлення своєї національної істоти, згідно зо своїм природним уподобанням у кожному: в релігійному, духовому і національному сенсі.

Ми не ганьбимо нікого за те, що він хоче бути собою, — людиною на своєму місці. Це ж нормальне право кожного народу, який відчуває й усвідомлює себе тільки тим, ким він народжується і ким він є.

Тепер також можна чути завваги, що людина повинна бути перше православною, а тоді вже може признаватися і до свого етнічного походження. Проте в дійсності є так, що людина перебирає свою етнічну природу й душевну істоту від крові своїх батьків і так внаслідкує всю національну природу і вдачу своїх батьків, чого уникнути і від чого звільнитися неможливо. Щождо віри, то віру приймається на заporуку хресних батьків наче щось „легальне”, і лише згодом засвоюється собі шляхом виховання, отже — волево, розумно й свідомо. Проте щоб стати християнином — перше треба бути людиною, і то людиною в якомусь етнічному контексті, бо „ненаціональної” людини нема. Далі, кожна віруюча людина може стати іншовірною, або й зовсім невірною. Але від своєї етнічної природи звільнитися неможливо. Ось замітний приклад:

Я зберігаю дружні стосунки з одним високим духовником, не Української Православної Церкви. Він є українського походження, але почувається росіянином, — бо його батьки були русифіковані. Проте, мій шановний друг признається, що коли йому доводиться читати твори М. Гоголя (українця, що писав російською мовою), — він переживає якесь дивне зворушення; тоді він проти волі відчуває якесь істотне споріднення з українством, хоч свідомо — він росіянин. Але він часом почувається людиною не на своєму місці.

Це доказ того, що краще кожному залишатися вірним своїй національній істоті, своїй історичній

in a community of Romanians, instead of their more practical grouping, in the name of Orthodoxy — into one large congregation. There is nothing more philletistic than the insistence of the so-called Great Russians to deny Ukrainians the birthright for existence and for the manifestation of our national essence, in accordance with our natural inclination in each one: in the religious, spiritual and national sense.

We reproach no one for the fact that he wants to be himself — a person in his own place. This is the normal right of every person and nation; so it is with us.

Now one can also hear the observation that a person should be Orthodox first, and then he or she can admit his/her ethnical origin. However, it is indeed so, that a person inherits one's ethnic origin and spiritual essence from the blood of his/her parents and thus assumes all the national disposition of his/her parents, from which it is not possible nor desirable to be freed. As for faith, faith is transmitted on the guarantee of godparents, as if this were something "legal," and is accordingly appropriated by the way of upbringing — therefore, willingly, and consciously. Moreover, in order to become a Christian, one, first of all, has to be a person and that is a person in some ethnical context, for there is no nationless people. Furthermore, every believing person can become of a different faith or completely unbelieving. But one cannot free oneself from one's ethnic origin. Here is a note-worthy example:

I keep on friendly terms with one high ranking spiritual person who is not of the Ukrainian Orthodox Church. He is of Ukrainian origin, but feels himself Russian — for his parents were Russified. However, my respected friend admits that whenever he happens to be reading the works of N. Hohol (a Ukrainian who wrote in the Russian language), he experiences some strange sensation; then against his will, he feels some essential affinity with Ukrainian ideals, although con-

долі, і своєму природному призначенню. Все ж бо воно таке невідлучне від нас, як наша власна тінь, — від неї не втечеш ніколи, як не можна втечи чи заховатися від самого себе. Чому тоді допускатися до того, щоб переживати якісь незрозумілі докори сумління, в чому пересвідчується мій вищезгаданий друг?

Краще таки бути собою, знати себе, пізнавати все своє рідне, шанувати його, пізнавати ті історичні процеси, які формували й окормлювали нашу національну істоту на протязі століть.

Далі, добре знати про причинки свого народу для добробуту всього людства, бо це дуже корисне для національного усвідомлення. І то власне на те пробується звернути увагу читача в цей винятковий час, — в контексті „Року Історії Української Православної Церкви”. Він бо є часом підготовки до Великого Ювілею 1000-річчя офіційного Християнства в Україні, що припадає на 1988 рік.

Правда, цей Ювілей будуть відзначувати і святкувати й інші. Але нам треба знати, що це, в дійсності, безпосередньо наше українське Православне Свято. Так каже історія, і так свідчить наш історичний досвід.

Це — важливе, але не найважливіше. Найважливішим у даних роздумуваннях є те, щоб ми краще пізнали ту правду і ті процеси, які формували українську духову істоту, які кували нас, виробляли й забезпечували для нас час і місце в історії людства й у системі всього світу; вони також обдарували нас винятково важливим привілеєм і обтяжили високою відповідальністю бути тими, ким ми є, а одночасно оправдовувати своє місце в системі світу творенням всякого добра. При цьому треба додати, — так, як я вказував на іншому місці, те саме скажу й отут, — ми не сміємо забувати що все це, — всі наші історичні переживання й досвіди — то специфічно наш талант, наш дар від Самого Бога. Не забуваймо і того, що в Божественних плянах випадкових, чи безцільних явищ нема. То ж і ми — не випадок, а частина великого задуму Божого в системі людства, і в системі всього світу.

sciously, he is Russian. However, sometimes he feels to be a person "out of place."

This proves that it is advisable for everyone to remain truthful to one's national essence, one's historical faith, and one's natural fate. For it is inseparable from us, exactly as our shadow — one will never escape from it, just as one cannot escape or hide from oneself. Why should one then allow oneself to live through some incomprehensible qualms of conscience, as my above-mentioned friend is experiencing?

It is better to be oneself, to know oneself, to recognize all one's own, to respect it, to recognize those historical processes which formed and nourished one's national essence through the course of centuries.

Furthermore, it is good to know about the contributions of one's nation to the welfare of all humanity, for this is very important for our national consciousness. It is precisely to this matter that an attempt is being made to direct the reader's attention in this exceptional time — in the context of "The Year of the History of the Ukrainian Orthodox Church". For this is the time of preparation for the Great Millennium of official Christianity in Ukraine, which will occur in 1988.

True, others will be recognizing and celebrating the Jubilee. But we need to know that it is in reality directly our Ukrainian Orthodox Festival. So states history and so attests our historical experience.

This is important, but not the most important. The most important in the given consideration is that we better recognize that truth and those processes which formed the Ukrainian spiritual entity, which forged us, worked us out and insured for us a time and a place in human history and in the system of the whole world. They also bestowed upon us an exceptionally important privilege and a great responsibility to be who we are, and, simultaneously, to justify our place in the world system by the creation of all good. Along with

this, one must add that we cannot dare to forget that all our historical experiences and endurances are specifically our talent, our endowment from God Himself. Let us not forget this. Let us not forget that in the Divine plan there are no accidental or aimless phenomena. Therefore we, too, are not an accident, but a part of God's great plan in the human history and in the system of the whole world.

